

ДНЕВНИКЪ

(СТЕНОГРАФИЧЕСКИ)

НА

IX^{то} ОБИКНОВЕННО НАРОДНО СЪБРАНИЕ

(ТРЕТА РЕДОВНА СЕСИЯ).

XI заседание, Среда, 4-й Ноемврий 1898 год.

(Отворено въ 2^{1/2} часѣтъ, послѣ пладнѣ, подѣ прѣдсѣдателството на подпрѣдсѣдателя Христо Ивановъ.)

Прѣдсѣдателствующий Христо Ивановъ: (Звъни.) Засѣданието се отваря.

Г-нъ секретарь Донковъ ще прочете списъка на г-да прѣдставителѣ, за да се види: кой присѣтствува и кой отсъствува отъ днешното засѣдание.

Секретарь Янколъ Донковъ: (Прочита списъка.) Отсъствуватъ г-да народнитѣ прѣдставители: Атанасъ Данковъ, Боби Лафчиевъ, Василь Ив. Димчевъ, Георги Губидѣльниковъ, Георги Н. Консуловъ, Гьора Шойлевъ, Георги Ив. Михайловъ, Д-ръ Цони Тотевъ, Димитръ Сжселовъ, Иванъ Ев. Гешовъ, Мавю Вояджиевъ, Петко Катрановъ, Петръ Папанчевъ, Пенчо Страдалски, Риза Ибрахимовъ, Сава Бакаловъ, Стефанъ Таневъ, Стоянъ Петковъ, Саулъ Камбосевъ, Стефанъ Н. Консуловъ, Тако Пѣевъ, Хаджи Яхя Юмеровъ и Христо Златаровъ.

Прѣдсѣдателствующий Христо Ивановъ: Отъ 169 души народни прѣдставители, въ днешното засѣдание отсъствуватъ 23 души. Има, слѣдователно, нужното число прѣдставители, за да можемъ да засѣдаваме и разгледваме въпроситѣ, положени на дневния редъ.

На дневния редъ за днешното засѣдание имаме:

I. Продължение общитѣ разисквания по законопроекта за устройството на сѣдилищата;

II. Първо четение законопроекта за повдигане овозарството, и

III. Утвърждение на телеграфния договоръ и пощенската конвенция помежду България и Румъния.

Прѣди да се пристъпи къмъ дневния редъ, има да съобщя, че е постъпилъ отговоръ на телеграмата, която е била отпратена отъ нашия прѣдсѣдатель до Августѣйшата Майка

на Господаря, която исказва своята благодарность, за гдѣто е поздравена, по случай Нейното заминаване отъ България.

Моля г-на секретари Козарова да ѝ прочете.

Секретарь Никола Ив. Козаровъ: (Чете.)

„София. Д-ръ Янколову, Прѣдсѣдатель на Народното Събрание.

Въ минутата, когато отшествувамъ отъ България, идя, г-не Прѣдсѣдателю, да Ви благодаря и да Ви помоля да прѣдадете на народното прѣдставителство изражението на Моята признателность за добритѣ и любезни думи, които Ми отправихте.

Азъ бѣхъ твърдѣ трогнута и надѣвамъ се, че Богъ ще ми даде сила да се върна идущата година въ София при дѣцата и внуцитѣ си, и да ви поблагодаря на всички устно.

Климентина“.

Прѣдсѣдателствующий Христо Ивановъ: Ще се прочете и телеграмата, отпратена отъ г-на прѣдсѣдателя.

Секретарь Никола Ив. Козаровъ: (Чете.)

„Евксиноградъ. Дворецътъ. Нейно Царско Височество Княгиня Климентина.

Ваше Царско Височество,

Народното прѣдставителство, като узна, че не ще бжде честито да Ви види, прѣдъ видъ на заминаванието Ви, направи ми честта да ме натовари съ приятната длъжность да изразя на Ваше Царско Височество неговата радостъ за честитото Ви избавление отъ опасното боледуване, което щастливо прѣварахте.

Провидѣнието пакъ посочи, че обича България и Августѣйшата ѝ династия, като запази драгоцѣния животъ

на Ваше Царско Височество за радост на цѣлия народъ и на ближнитѣ Ви.

Като Ви пожелавамъ легко и щастливо пътувание, ожидавамъ пакъ по-скорошно завръщане въ нашето хубаво отечество при възлюбенната ни Августѣйша династия и при народа ни.

Прѣдседателъ на Народното Събрание:

Д-ръ Янколовъ.

Прѣдседателотвующий Христо Ивановъ: Моля ония отъ г-да секретаритѣ, които иматъ готови съкратени протоколи, да ги прочетѣтѣ. (Никой не се обаждѣ.) Значи, нѣма. Тогазъ ще се пристѣпи къмъ дневния редъ.

На първо мѣсто имаме продължение дебатитѣ по законопроекта за устройството на сѣдилищата.

Г-нъ Гендовичъ не е довършилъ рѣчта си въ послѣдното засѣдание, затова той има думата.

Христо Гендовичъ: (Отъ трибуната.) Г-да народни прѣдставители!

Д-ръ Димитръ Теодоровъ: Нѣма г-на министра, г-не прѣдседателю, за да слуша оратора!

Христо Гендовичъ: Други има, впрочемъ, да ме слушатъ. — Г-да народни прѣдставители! Азъ ще бѣдѣ много краткъ, и още дѣв думи ще кажѣ, защото въ вчерашното засѣдание, като бѣше късно, не можахъ да кажѣ нищо по законопроекта за устройството на сѣдилищата.

Г-да народни прѣдставители! Дѣйствително, иска се правосудие въ цѣлия свѣтъ. И дѣйствително, не може безъ правосудие въ която и да е държава. Всички образовани държави иматъ си законъ за неосѣняемостта на сѣднитѣ.

Вълко Нейковъ: По-височко, г-нъ Гендовичъ!

Христо Гендовичъ: Като ме поразгнѣвите, тогазъ ще почна по-високо да говорѣ. — Азъ не мога да се начудѣ, какъ така нѣкога, когато се почва да се разисква единъ законопроектъ, или друго каквото и да бѣде, опозицията излиза и почва съвършено друго да говори. Почва да говори за единъ добъръ човѣкъ, като Писанова. Излизатъ да говорѣтъ за Писанова и да му идѣтъ кокалитѣ. Човѣкътъ е станжалъ хиляди пѣти пинманъ, гдѣто се е родилъ, гдѣто е станжалъ окръженъ управителъ въ Татаръ-Пазарджикъ. Каза завчера г-нъ Цановъ, че ималъ документи и, ако излѣзе съ тия документи, какво щѣлъ да каже г-нъ Писановъ? Но той — Писановъ — не е виноватъ, че е станжалъ нещастенъ, безъ да е ималъ той извѣстие, че е станжалъ едно такова нещастие и че въ това врѣме той билъ окръженъ управителъ. Заради това, азъ моля почитаемата опозиция, щото всѣки пѣтъ и всѣки день да не излиза да повтаря стари работи, които сѣ минжали, работи, които сѣ изгнели, които сѣ въобще за срамъ за всѣки прѣдставителъ, да повтаря единъ и същъ въпросъ десѣтъ пѣти.

Вкуснахъ се по-послѣ да говорѣтъ нѣкои г-да прѣдставители отъ опозицията и казахъ, че днешнитѣ министри били зестра на Народното Събрание, били зестра на Негово Царско Височество. Ще кажѣ на тия господа,

че тѣ сѣ зестра дошли тука, въ Народното Събрание, а не ние, които влизаме тука, които дохождаме тука съ своитѣ плещи, съ своитѣ способности. Питамъ азъ ония господа, които сѣ зестра на народа и правителството, които сѣ зестра сѣ влѣзли тука, съ какво се прѣпитаватъ, съ какво се занимаватъ? Да ли не само сѣ зестра се прѣпитаватъ и занимаватъ, за да хлопатъ, да дрънкатъ всѣки день? Азъ не искамъ да посочвамъ на лица, но бихъ по-молилъ тия уважаеми господа да не споменуватъ не на мѣстото си думи, които не трѣбва да се споменуватъ; и да не искуватъ отъ прѣститѣ си нѣща неистински, които не сѣ били, ако и да имъ се каза хиляди пѣти, че не сѣ истински, и съ документи имъ се доказа, че този човѣкъ не е виноватъ. Недѣйте споменува изгнели работи, недѣйте искува отъ прѣститѣ си неистински нѣща, защото е срамътъ.

Сега дохождамъ на законопроекта за устройството на сѣдилищата. Както казахъ, всѣки единъ отъ насъ желае и чака да види у насъ правосудие. Не мога да упрѣкна, че у насъ нѣма правосудие. Имаме правосудие. Но прѣди да се започне едно грамадно здание да се строи, най-първо се полагатъ основи здрави, и тогава почва да се строи, за да бѣде грамадно и солидно здание. Ако основитѣ не сѣ здрави, това здание не може да се съгради, не може да издържи, да издържи каква да е тежестъ. Ако съградимъ основитѣ на 50 с. м. дълбочина, то нѣма да бѣде здраво; въ една буря ще се събори. Относително, г-да, за закона въ България за неосѣняемостта на сѣднитѣ, всѣки единъ отъ насъ чака подобенъ единъ законъ, защото, ако има добро правосудие, ако има законъ за неосѣняемостта на сѣднитѣ, тогава търговията ще цѣвти. Защото, като нѣма правосудие, всѣки търговецъ ще се ограничава, ще се ограничава въ своитѣ граници да търгува, да распресява своя капиталъ, какъвто и да е, и то затова, защото знае, че ако распресяне капитала, той не е гарантиранъ. Но, ако има добро правосудие, ако има везни да тежатъ и правата и кривата страна, на които да натежи по-тежката отъ по-легката страна, то е правосудие. И ние трѣбва да държимъ правосудieto най-горѣ отъ всички други учреждения; защото, ако нѣма правосудие, нѣма справедливостъ, нѣма търговия, нѣма занаяти. Истина е казалъ, г-да, въ Германия нѣкой си на име Ходздамъ на Фридриха I-й, че като искалъ мѣстото му за каквато и да е цѣна, ако е съгласенъ, а пъкъ той не билъ съгласенъ, казалъ му, че не се съгласява да му го отстъпи на каквато и да било цѣна. Тогазъ той, Фридрихъ, му казалъ, че ще му го вземе на сила. Но той казалъ: „добръ; но трѣбва да знаете, че въ Берлинъ има сѣдъ и сѣднѣ“. Значи, въ свѣта хората цѣнятъ правосудieto; цѣнятъ, слѣдователно, какво пѣщо е и колко високо трѣбва да стои правосудieto. И на всѣдѣ можете да нахѣрите, г-да, такова правосудие. Имаме го и у насъ; но не можемъ да тежимъ една черта за всички сѣднѣ, че сѣ всички едно. Трѣбва да знаете, г-да, че у насъ имаме сѣднѣ, които пишехъ картички на покойния Стамболовъ и които му казвахъ: „ще осѣдимъ дѣдо Климентъ съ условие, ако ме прѣвѣстите отъ Търново въ Касацията“. Ако по тозъ видъ се раздава правосудieto, ако...

Никола Хр. Габровски: Кои сж тия сѣдии?

Христо Гендовичъ: Тѣ сж въ Варна, не сж тукъ. Тѣ бѣхъ въ Търново. Тѣ сж чиновници, назначени отъ Стамболова, които сж днесъ въ Варна. Имената имъ не искамъ да казвамъ, вие ги знаете. Но тѣ не сж сѣдии, а сж адвокати за сега.

Никола Хр. Габровски: Сѣдии ли сж?

Христо Гендовичъ: Тѣ сж сега адвокати, за жалость, отъ Вашата кариера, г-нъ Габровски!

Законопроектътъ, г-да, е много на мѣстото си и много хубави работи има изъ вѣтрѣ, ако го прочете човѣкъ; но, за жалость, г-нъ Цановъ каза, че нѣмалъ добрината да го прочете отъ кора до кора. Той каза измислици отъ себе си; но ако го бѣше прочелъ, щѣше да види, че има въ него много добри работи, но иска нѣкои поправки. Казано е въ чл. 14-й за мировитѣ сѣдии. Дѣйствително, у насъ първата инстанция сж мировитѣ сѣдии. Тѣ сж натоварени съ голѣмъ трудъ и не трѣбва да ги прѣзираме. Дѣйствително, тѣ сж притѣснени въ тази минута, и като нѣматъ никакво бѣдѣще, ако единъ день ги изхвърлимъ отъ тѣхнитѣ скамейки, тѣ ще се принудятъ да станатъ бакали. Защото има адвокати, които сж свършили III отделение и сега сж адвокати. (Георги Н. Юруковъ: Вземете си думитѣ назадъ, г-нъ Гендовичъ!) — Когато говоримъ трѣбва да знаете, г-да, че азъ правя изключение за г-да народнитѣ прѣдставители. (Георги Н. Юруковъ: Вие обиждате цѣлото сѣсловие!) — Не е истина, азъ се занимавамъ съ търговия — като търговецъ, но и алмаджитѣ, които продаватъ ябълки, и тѣ се наричатъ търговци; слѣдователно, нѣма защо да се обиждате за сѣсловие, трѣбва да правите разлика. Забѣлѣжете, г-да, че ако изхвърлимъ тия нещастници, мировитѣ сѣдии, тѣ ще станатъ бакали, защото има адвокати, които се занимаватъ съ адвокатска професия, но за мировитѣ сѣдии нѣма прѣвидено, нито въ Закона за адвокатитѣ, нито въ този законъ, че ако ги извадимъ единъ день, по тѣхно желание, или прѣди да иматъ 15-годишна служба, какво ще правятъ; когато трѣбва да се прѣвиди въ закона, че ако изслужатъ 8 години, могатъ да станатъ адвокати, а онѣзи, които сж служили 4 години непървѣнствено, да бѣдѣтъ помощници-адвокати. Това никакъ не е справедливо. Но да минемъ по-нататкъ. Казва ни се въ чл. 24-й, че ще практикуватъ по една година въ сѣдилищата и послѣ ще постѣпватъ, съ изключение на прѣдсѣдателитѣ, да бѣдѣтъ сѣдии при окръжнитѣ сѣдилища и мирови сѣдии.

Казано е, че ще бѣдѣтъ несмѣними само сѣдитѣ отъ апелацията, Касацията и прѣдсѣдателитѣ на окръжнитѣ сѣдилища, когато азъ ще ви докажъ, че отъ окръжнитѣ сѣдилища може да има сѣдии, които да стоѣтъ по-горѣ отъ сѣдитѣ въ апелативнитѣ сѣдилища. Има и членове въ апелативнитѣ сѣдилища, които може да стоѣтъ по-горѣ отъ членоветѣ въ Касацията. За да стане подобно нѣщо, трѣбва да стане коренно промѣнение, ако искаме правосѣдие. Нѣмаме ли правосѣдие, нѣмаме търговия, нѣмаме печалби, нѣмаме никакви наредби. Защо? — Защото азъ знамъ единъ прокуроръ въ Пловдивъ, който за частна каприция заведе единъ обвинителенъ актъ

противъ нѣкоя личностъ, безъ никакви доказателства, и безъ никакво право и на кара държавата отъ 5 — 6000 л. разноски. Защото го било адъ на Петка или на Стояна, за нѣкаква каприция, внася единъ обвинителенъ актъ и дохождатъ 25 души свидѣтели, кой отъ Свищовъ, кой отъ Видинъ, кой отъ Русчукъ, да свидѣтелствуватъ; дѣлото се отлага, защото 5 души свидѣтели отсѣствуватъ, а онѣзи, който е виканъ, стои и не знае какво ще го огрѣе, понеже прокурорътъ е направилъ обвинителенъ актъ. Ставатъ нѣколко отлагания на дѣлото, правятъ се разноски, и най-послѣ се оказва, че тия хора, за които сж направени огромни разноски на държавата, не сж виновни и ги оправдаватъ. Какво става съ тия разноски? — Оставатъ на държавата. А човѣкътъ, който се обвинява, оставаше посяменъ, до като се оправдае. Трѣбва да се прѣвиди въ закона, че ако нѣкой прокуроръ направи нѣкой обвинителенъ актъ — както е г-да въ Франция — и послѣ се докаже, че нѣма обвинение, то да бѣде той отговоренъ, та да се не правятъ обвинителни актове неправилно. Тукъ не е прѣвидено такова нѣщо. Тукъ е оставено всѣки да си играе съ сѣдбата на всѣки единъ.

Казано е, г-да, че онѣзи, които свършатъ като юристи, трѣбва да държатъ испитъ, за да бѣдѣтъ кандидати за сѣдии или адвокати. Ами онѣзи, които сега сжществуватъ адвокати, защо не се направи общъ цензъ за всички да държатъ испитъ като другитѣ? Защо тѣ мимохождатъ така да се ползватъ отъ нещастния или щастливия случай на врѣмето, което ги докара да бѣдѣтъ адвокати? И защо поне тѣзи, които не сж юристи, да не държатъ экзаменъ? Излизатъ нѣкои, г-да, да казватъ: Йокъ, адвокатската професия се докача. Ами че азъ до завчера имахъ слуга, който стои при мене три години, излѣзе и станъ адвокатъ и почна да защитава дѣлата на хората. (Единъ прѣдставителъ: Той трѣбва да е ималъ акълъ море! Азъ съжалявамъ тия адвокати между насъ, които защитаватъ подобни тѣхни колеги, което не имъ прави честь.

Г-да! Азъ нѣма да бѣдѣ дълъгъ. Ще кажъ още двѣтри думи и ще свърши. Ще извините за това, ако ни отегчавамъ, защото щомъ се докоснѣ до чертата на нѣкои, срамуватъ се. Дѣйствително, ако нѣкой захване да говори за търговията, и азъ не ще си мърдамъ гърба, но ако не съмъ виновенъ. Азъ не взимамъ на себе си чужди грѣхове, както нѣкои г-да.

Каза ни се завчера отъ оппозицията, отъ г-на Цанова: Ще прѣкарате закона въ комисията и тамъ ще умре. Това не е истина. Той даже споменъ мимохождоу, че и да го приемете вие, каза, но когато дойдемъ ние на властъ, ще го суспендираме. Само не каза Панамската афера като суспендира цѣлъ Касационенъ Сѣдъ, защо ние да не суспендираме единъ законъ? Азъ ви увѣрявамъ, че ако дойдѣтъ тѣ на властъ, ще го суспендиратъ и ще си направятъ закони каквито искатъ, ама имали право, нѣмали право, обѣсили Петка, затворили Стояна — тѣ не искатъ да знайтъ, стига да сж на властъ. Това е лошото у насъ. Съжалявамъ, г-да, че не съмъ адвокатинъ, но ако бѣхъ адвокатинъ щѣхъ да си помърдвамъ гърба, защото, дѣйствително, има много

добри адвокати, на които прѣклянамы шапка, прѣди всичко, които сж свършили юристи, но има и хора, които не заслужават да се занимават съ тази професия. Защо е казано въ законопроекта, не мож да разберж — може би, защото не съмъ юристъ — че само сждитѣ отъ апелацията и Касацията сж несмѣняеми и прѣдсѣдателитѣ на окръжнитѣ сждилища. Азъ ще ви добавж, че въ окръжния сждъ има членове, които стоиштъ по-горѣ отъ прѣдсѣдателя, има и прокурори, които стоиштъ по-горѣ отъ прѣдсѣдателя. Въ окръжния сждъ имаме хора, които можатъ да стоиштъ въ апелацията. Ако бѣше казано въ закона: ставатъ несмѣняеми прѣдсѣдателитѣ на Касационния Сждъ и Русенската, Пловдивската и Софийската апелации, което имъ прави честь, него разбирамъ. Само за прѣдсѣдателитѣ. Защо е казано, че *comme que comme* нѣкои сждии може да минжтъ въ апелацията и въ Касацията — и азъ и всички го разбираме, че трѣбва да минжтъ, но трѣбва коренно измѣнение. Въ чл. 162-й, не помнж кой бѣше, е казано, че щомъ влѣзе законътъ въ сила, отъ нежъ минута ставатъ несмѣняеми. Ами ако законътъ завари нѣкои като дѣда Ставрики, тогазъ какво ще стане: и тѣ ли ще останатъ несмѣняеми? Когато ние имаме случаи въ Варна съ прокурора и сждии, които вършеж работи съ Икономова, които бѣхж за срамъ и не сж дадени подъ сждъ; за което нѣщо има цѣла брошура и опозицията искаше да ги защитава. Ами ако попадне България въ ржцѣтѣ на такива прокурори, какво трѣбва да направимъ?

Казано е още да бждѣтъ сждитѣ неразвратни. Да ги миришемъ по носа ли, че не сж развратни?

Азъ ще заключж, г-да, както каза г-нъ Вобчевъ, че тѣзи сждии които сж на 65-годишна възраст, не трѣбва, каза той, да се исклучаватъ, защото, казва, въ Русия, въ Франция, въ Германия съ колички ги воджтъ. Ами какво ще направи такъвъ дѣдо, когато той ще спи на стола, а секретарятъ му ще трѣбва да му чете и, слѣдъ половина часъ, като се събуди ще каже: да, тѣй бѣше. Г-нъ министрътъ много добръ е турилъ, че отъ 65 години на горѣ човѣкъ е негоденъ вече за работа. Гдѣ ще намѣримъ подобни сждии, които и като остарѣжтъ да можатъ да работжтъ? Гдѣ този куветъ на 80-годишна възраст? Доказано е, че човѣкъ щомъ като стане на 65 години, мине ли 70-та, той не е въ онова положение, въ което е билъ до 50-та или до 60-та си година. Той почва 90% да забравя и не може такъвъ човѣкъ да бжде сждия. (Гласове: Исчерпанъ е въпросътъ!)

Азъ, г-да, бихъ молилъ почитаемото Народно Собрание да се приеме законопроектътъ по принципъ и да се проводи въ комисията, но съ забѣлжкж, ако може въ почитаемота комисия да станжтъ коренни прѣобразованія въ всички сждилища. Въ тоя случай, напълно съмъ съгласенъ да се приеме този законопроектъ; не станжтъ ли такива прѣобразованія, не се съгласявамъ и ще ви моля да го не приемате по никакъвъ начинъ. Казано е вжтрѣ, че адвокатитѣ, дотѣ не бждѣтъ кандидати, не можатъ да бждѣтъ сждии. Коя е причината, каза г-нъ Вобчевъ. Истина, ние имаме адвокати, но малко сж като Вобчева, Юркова и нѣкои и други, а

има адвокати, които сж изучили кривитѣ кюшета, които сж отваряли само компулцитѣ. Такива хора адвокати не можатъ да бждѣтъ. Но ще ви кажж, ако искате правосудие, то съ законъ не става. Вие пари не давате, а искате добри сждии, то е бошъ лафъ. Дайте добри плати, искайте добри сждии. Съ какъвъ законъ ще ги оградите да бждѣтъ честни? Безъ пари човѣкъ честенъ не може да бжде. Не ми давайте подобенъ законъ, но кажете, че тѣзи, които получавали 280 л. ще получаватъ 700 л. и тогава ще имате хора честни. Защо избѣгватъ добритѣ сждии и ставатъ адвокати? Най-главната причина е тази, че човѣкътъ гледа, че съ 280 л. не може да се прѣпитава. Не е възможно. Забѣлжжете, азъ съмъ сждия и ми даватъ 280 л. заплата, а правжъ разноски 400 л.; принуденъ съмъ, г-да, да намѣрж 120 л. още. Да направж икономия, не може, нѣма отъ гдѣ. Отъ кждѣ ще ги вземж? Ако знаж да играж комаръ, ще играж, но може да вземжтъ и моитѣ пари. Единъ добъръ сждия, ако искашъ, то плати му добръ и искай работа отъ него. На единъ слуга, ако му дадешъ 50 л., за 50 л. ще ти върши работа. Ако му дадешъ 100 л., за 100 л. ще ти върши работа. Нека се прѣвди въ закона, че на прѣдсѣдателя на окръжния сждъ ще се плаща 600 л. мѣсечно, на членоветѣ 500 л., на прѣдсѣдателя на апелацията 800, а на прѣдсѣдателя на касацията 1.000 л. и тогава ще имате добри сждии и правосудието ще застане на висотата на своето положение. Каквито закони и да правимъ, добритѣ човѣци ще си бждѣтъ добри, лошитѣ — лоши. Съ законъ не можешъ да ги поправишъ. Слушалъ съмъ отъ много добри адвокати и юристи, че има такива, които въобще сж взели други длѣжности: кой по финанситѣ, кой по администрацията и т. н. Защо? — Защото гледатъ, че нѣма никаква бжджщностъ. Взяма 280 л., а казва, че има фамилия и трѣбва да харчи 500 л. Да краде, не може. Рушветъ да вземе, не може. И заявявамъ, че въ нашитѣ сждилища нѣма никакъвъ рушветъ. Азъ протестирамъ, гдѣто казахж нѣкои, че имало рушветъ! Това не е истина! Нашитѣ сждии живжтъ тѣй, че сж заборчели до шии. Ако прѣвидите, че сждитѣ трѣбва да бждѣтъ добръ платени, тогава ще имаме добри сждии. Ще вземете измежду нашитѣ адвокати свършивши съ висше образование, съ дългогодишна практика и дълбоки знания, но ще трѣбва да имъ дадете 600 или 800 л. мѣсечна заплата, за да отиджтъ да бждѣтъ сждии. Измежду насъ има 20 души адвокати, които ще станжтъ сждии. Тогазъ само може да има несмѣняеми. Какво е сета? Ние днесъ можемъ да направимъ несмѣняеми, а утрѣ да жж отхвърлятъ. Затова, можемъ ли да увеличимъ бюджета съ 800.000 л. или 1.000.000 л., тогава ще имаме добри сждии. Ама трѣбва да имъ дадемъ добра заплата. Само тогазъ ще има правосудие и нѣма да има сждии, които да прибѣгватъ при кривитѣ ижтеци, при компулцитѣ. (Гласове: Прието!)

Затова, г-да, прѣдлагамъ, че въпросътъ е исчерпанъ и моля почитаемото Народно Собрание да приеме по принципъ този законопроектъ съ тѣзи условия и щомъ влѣзе въ почитаемота комисия, да бжде прѣработенъ съ-

вършено и да се задължи г-нъ Министърът на Правосъдието, че ще направи коренни преобразования въ сдилищата. Хората, които не сж на мѣстото си, да си отиджтъ, а които сж на мѣстото си, да си останжтъ.

Свършвамъ, г-да, и мислж, че въпросътъ е исчерпанъ.

Христо П. Манафовъ: Г-да народни прѣдставители! Законопроектътъ, който ни се внася, за да се направжтъ сждиитѣ независими, е умѣстенъ. Доживѣхъ да виджъ, че единъ министъръ, който желае, когото боли сърдцето за доброто на държавата, и който иска да направи отъ нашитѣ сждници добри сжди, и азъ не можъ, освѣнъ да искажъ своята благодарностъ като виждамъ едно лице, единъ министъръ, да се отрича отъ единъ материалъ, който винаги можеше да има въ ржцѣтъ си и да прави отъ него каквото ще. Ако щете даже, той този материалъ, тѣзи хора, можеше да употребѣва и за партизански цѣли. Мисльта е чиста, и мисльта е такава, която може да донесе доста много за нашето правосъдие. Азъ, г-да народни прѣдставители, можъ да ви увѣржъ, че този законопроектъ, ако ни се прѣдставѣше прѣди 15 години, щѣхме да се замислимъ, щѣхме да кажемъ, че още не е врѣме. Но днесъ е тѣкмо на врѣмето си. Днесъ ще помогнемъ на онази рана, ще излѣчимъ онази язва, която всѣки отъ насъ, прѣдставителитѣ, може да ж има или да търси лѣкарство за нежъ.

Г-да народни прѣдставители! Облѣчете нашитѣ сжди въ онази броня, дайте имъ да не може да ги досѣга никакво влияние и вие ще имате правосъдие. (Гласове: Вѣрно!) Сждиитѣ, г-да народни прѣдставители, сж били до днесъ играчка въ ржцѣтъ на нашитѣ влиятелни хора, ако щете и на нашитѣ бивши министри. Тѣ сж си играли съ тѣхъ, както може човѣкъ да си играе съ една кукла. Нашитѣ сжди не може да се откаже, че сж имали сждийска доблестъ. За това можъ да укажъ на Русенската Апелация, подъ прѣдсѣдателството на Венедикта Поповъ; но нашитѣ управници не можехъ да гледатъ такива нѣща, не можехъ да търнижтъ тази самостоятелностъ; тѣ ги разнебятихъ, защото не можехъ да гледатъ такива доблестни сжди. (А тана съ П. Краевъ: За членовѣтъ на Русенската Апелация можъ да заблѣжжъ, че сж се държали както тогава, тѣй и днесъ, на висотата на своето положение!) — Може да е така. Азъ никога нѣма да отидж противъ сждиитѣ и да кажъ, че не сж си изпълнили съвѣстно длжността си, освѣнъ когато сж били притиснжти, а и днесъ може да ги притискатъ, ако щете. Знаете ли, г-да прѣдставители, че азъ съмъ ималъ случай не да ги чувамъ, а да ги виждамъ. Имаше единъ случай съ Търновския Окржженъ Сждъ, гдѣто едно влиятелно лице, когато се прочете резолюцията отъ сжда, когато се оттеглихъ сждиитѣ, той отъ края на вратата ги нарѣче магарета, защото не издали такава резолюция, каквато е искалъ той. (Гласове: Кажете името му!) Азъ бѣхъ тамъ и казахъ на сждиитѣ: „ако не го турнете въ турмето, може да носите това име“. (Гласове: Кажете кой бѣше!) — Това бѣше покойникътъ Стефанъ Стамболовъ. Имашъ случай въ Севлиево Окржженъ Сждъ да виджъ едно влиятелно лице, което

искаше да защищава процеса между братя Хесалчиеви за наслѣдство. Тѣ го поканихъ да вземе една страна, но той каза, че бърза за Народното Събрание и не може да остане — тѣй като дѣлото щѣше да се гледа на утрѣшния денъ — но азъ, каза, ще ви напишъ резолюцията, дайте 150 наполеона и утрѣ ще ж чуετε отъ устата на сждиитѣ. Азъ съмъ единъ отъ свидѣтелитѣ, които чухъ резолюцията, прѣди да ж произнесе сждътъ, и бѣхъ първъ, който видѣхъ, че сждътъ ж произнесе така.

Недѣйте обвинява сждиитѣ, г-да прѣдставители. Прѣдставете си единъ сжди съ нѣколко дѣца, прѣдставете си нуждитѣ на единъ сжди, прѣдставете си, най-послѣ, че наближава зима, а вамъ се налага и казва: или ще прѣдпочетете да се искажете тѣй, или ще бждете отстранени отъ длжността. Вземете прѣдъ видъ тии дѣца, които можтъ да пицжтъ около бащата и си прѣдставете какъ ще прѣдпочете той да се произнесе. Ще кажете, че ще се основе на съвѣстѣта си и ще рѣши. Ахъ, тая съвѣстъ колко хора е поначила на вжжето, колко хора е турила въ гроба! Само тая съвѣстъ ние не трѣбва да искаме да рѣшава дѣлата справедливо, защото съвѣстѣта още никой не е изрисувалъ и показалъ какво нѣщо е тя. Справедливостѣта, човѣшката справедливостъ, е която трѣбва да искаме отъ нашитѣ сжди; но когато искаме трѣбва и да дадемъ. Защото, само да искашъ, това е много лесно, а да се откажешъ да дадешъ, това е почти неприемливо. Нашитѣ сжди, както и по-напрѣдъ казахъ, за да ги облѣчемъ въ оная броня на недосѣгаемостъ, да ги направимъ лица недосѣгаеми, да се не влияжтъ нито отъ министри, нито отъ влиятелни лица, трѣбва да направимъ двѣ нѣща: да ги направимъ самостоятелни, да не бжджтъ досѣгаеми отъ никого, и второ, да ги обезпечимъ материално. Врѣмената сж такива, че както напрѣдваме въ всичко, тѣй напрѣдваме и въ расходитѣ. Единъ сжди, като му отнемемъ всичката друга възможностъ, каквато има единъ простъ гражданинъ, гражданинътъ утрѣ може да напусне една търговия, ако не му даде вигоди и може да улови друга работа, за да се възнагради. За туй, ние на нашитѣ сждици оставаме едно нѣщо, единъ поминѣкъ; то е само платата, която ще взиматъ за своитѣ трудове, като изискваме отъ тѣхъ справедливостъ. Азъ никакъ не се съмнѣвамъ, че ако така поставимъ нашитѣ сждици, ще ги повдигнемъ; ние ще ги туримъ на онова положение, за което послѣ сами ще се чудимъ: да ли да вѣрваме на туй нѣщо, което днесъ сме направили. Азъ мислѣхъ, г-да прѣдставители, когато нѣкои наши приятели говорѣхъ, че той законъ е прѣждеврѣмененъ, мислѣхъ и почакахъ друго да чужъ, а не да ми показватъ, че еди-кой си авторитетъ казалъ еди-какво, а другъ казалъ еди-какъ. Това е школата на Каравелова, който, когато захване единъ разговоръ съ нѣкого, най-напрѣдъ наблѣска ви толкова авторитети, щото най-послѣ не можешъ да си дадешъ отчетъ, какво е искалъ да каже. Азъ нѣма да привеждамъ никакви авторитети, а ще приведа само това, гдѣто нашето население и до днесъ има тая вѣра, и когато се яви процесъ между единъ селянинъ и обикновенъ гражданинъ, или между единъ гражданинъ и едно влиятелно лице, ще чуετε

тая поговорка: мечката и заекът не се борят. Значи, влиятелното лице ще употреби натиск върху съдникът, за да получи това, което иска. Това втръване у нашето население ние трябва да прѣмахнем съ тоя законъ, който трябва да приемемъ съ апломбъ. Азъ казахъ, че доживѣхъ да видѣмъ и да възхвалимъ Министра на Правосъдието, че той е направилъ едно добро дѣло, което дѣло въ бѣдѣ ще ни принесе грамадни ползи. Знаете ли, г-да прѣдставители, съ тоя законопроектъ какво ни се дава? — Дава ни се туй, което по другъ начинъ не може да се добие. Намъ се дава обезпечение на имота, на живота и честта, за да избѣгнемъ всички натиски, които прѣди малко напосихъ. Дава ни се съ тоя законъ това право или сигурност, която по-подиръ ще иматъ нашѣтѣ наследници . . . (Атанасъ П. Краевъ: Кой бѣше написалъ резолюцията?) Не можъ да си припомнимъ, но имамъ бѣлѣжки и можъ да бѣдѣ тѣй добъръ, когато ми ги поискате, да Ви ги дамъ . . . (Атанасъ П. Краевъ: Прѣди или слѣдъ 18-й Май 1894 год.?) — То бѣше прѣди испъжданieto на Батемберга отъ Каравелова . . . (Христо П. Славейковъ: Въ 1881 год. ли бѣше?) Всѣки единъ отъ г-да народнитѣ прѣдставители може да се увѣри и да се съгласи, че съ тоя законъ се завършва или се създава една дѣвственност, дѣвственност на съдникътъ. Трѣбва да обезпечимъ тая дѣвственност, да се покаже на вредъ и на всѣждѣ съ тоя законъ, че съдникътъ не могатъ да се влияятъ отъ единъ депутатъ и отъ министъ; отъ единъ депутатъ, казвамъ, който често пѣти, по единъ или по другъ начинъ, може да направи, или може да поиска отъ министъ и послѣдниятъ, понеже имаме конституционно управление и трѣбва да има добрия погледъ на прѣдставителитъ, често пѣти ще го натиснатъ или измаматъ да се съгласи да направи това, което искатъ — да отчисти нѣкой съдникъ. За туй, отнемете това нѣщо, отнемете отъ самия министъ тая възможност да прави съдникътъ играчка въ своитѣ рѣчи. Ето гдѣ е хубавата страна на тоя законъ.

Като се говори, напримѣръ, че ако направимъ съдникътъ несмѣняеми, недѣйствителни мисли, г-да народни прѣдставители, че пакъ не ще има хора да се домогватъ съ разни адски намѣрения или планове, съ които по еденъ или по другъ начинъ да достигатъ онова, което сж замислили. Азъ ще ви наведѣмъ и единъ примѣръ. Ако се не лъжъ, това бѣше между 1889 и 1890 год. Една отъ странитѣ въ единъ процесъ бѣше влиятелна и когато тя щѣше да защищава тоя процесъ, то защото нейното влияние се разбиваше отъ твърдостта на Русенската Апелация, влѣзе по срѣдата едно лице — туй казвамъ, за да видите до гдѣ могатъ да се домогватъ хората. Туй никакъ нѣма свързка съ законопроекта, но го казвамъ да бѣде повече като гарнитура за казаното отъ мене. Именно, за да може да се повлияе по другъ начинъ на г-да съдникътъ, употреби се слѣдующата маневра. Съдникътъ се канятъ една вечеръ на банкетъ, угощаватъ се въ една къща, подлата имъ се чай и най-послѣ се искава, или завежда разговоръ, че слѣдъ нѣколко дни ще има да се разглежда единъ интересенъ процесъ. Това е срѣдството, за да могатъ по тоя начинъ, или за да може лицето, което се домогва по тоя начинъ, да по-

влиае на съдникътъ: явяватъ се като лица посторонни, като лица несъчувствующи и незаинтересувани въ процеса. И какво става? — Казватъ, че еди-кой денъ ще гледате еди-кое дѣло, въ което страната, спечалива въ окръжния съдъ, несправедливо го е спечелила, защото е съумѣла да омотае длъжника. Съ други думи, явяватъ се тия лица като свидѣтели, не прѣдъ съда, и по тоя начинъ сж искали да повлияятъ на съдникътъ. Но какъ да кажъ, за щастие на правдата, намѣрило се лице, което научило тоя разговоръ и не се спрѣло да попита съдникътъ по тоя или по оня начинъ, какъ може да се направи играчка съдникътъ въ рѣшитѣ на посторонни хора. Това лице казало на одного отъ съдникътъ: прѣдставете си, че ви канятъ на чай и слѣдъ чай ви зададѣтъ такъвъ и такъвъ въпросъ. Е, мислите ли, че тия лица не сж заинтересувани и вне нѣма ли да се повлияете? Това го привеждамъ като доказателство, или като притурка къмъ туй, за да видите, че когато ние не можемъ да употребимъ влияние, употребяваме хитростта. Именно, казвамъ, всичко това доказва, че ние трѣбва да направимъ или да създадемъ съдникъ самостоятелни и независими, ако искате, г-да народни прѣдставители, да имаме правосъдие, ако искате да имаме обезпечени нашия имотъ и нашия животъ. За туй, въ заключение ще кажъ, че азъ съ апломбъ приемамъ тоя законъ, като турямъ на страна мировитѣ съдникъ, а другитѣ съдникъ отъ мировитѣ до Касационния Съдъ да се облѣжатъ въ оная броня, гдѣто никой да не може да се докосне до тѣхъ. Въ заключение, казвамъ, да живѣе Министрътъ на Правосъдието, гдѣто той самопожертвува тоя елементъ, който можеше да го има въ рѣшитѣ си и да прави каквото иска съ него! (Ржкоплѣскания.)

Иванъ М. Абрашевъ: Г-да прѣдставители! Азъ нѣма да се качъ на трибуната, като мислѣхъ, че не е толкова важна молта рѣчь, която ще държъ, относительно законопроекта за устройството на съдплищата въ Княжество България. Г-да прѣдставители! Азъ чакахъ да се явятъ много хора, по-авторитетни отъ насъ, съ юридическо образование, да направятъ критика върху тоя законопроектъ, за да може да се освѣтимъ върху него, а именно отъ тия хора, които иматъ претенцията на висше образование; но за жалостъ, азъ констатирахъ, че само когато има да се разискватъ политически работи, само тогава се явяватъ да говорятъ. Напр., азъ чакахъ Пирдонския прѣдставителъ да каже нѣщо важно по законопроекта, но той нищо не каза. Въ всѣкой случай, обаче, ние мислимъ, че всѣки има право да искаже своето мнѣние за или противъ законопроекта. Колкото души говорихъ по тоя законопроектъ, ни единъ не направи прѣдложение, че трѣбва да се отхвърли той като неопотрѣбенъ. Напротивъ, всички признахъ, че е потрѣбенъ, че има много работи въ него, съ които се огражда правосъдието у насъ и всѣки единъ направи своитѣ бѣлѣжки, като поиска да се взематъ въ внимание отъ комисията. Ози денъ има случай да говори по тоя законопроектъ нашиятъ другаръ, уважаемиятъ г-нъ Вобчевъ, и той толкова научно разгледа законопроекта, щото указа и на добритѣ и на лошитѣ му страни. Въ всѣкой случай, на насъ остава сега да приемемъ първото или второто. Азъ, обаче, нѣма

да се съгласи да се отхвърли той, както и много от г-да представителите, като казвам, че за да се оградят насъ правосъдието, да може да се раздава честно правосъдие, ние трябва да създадем закон за пожизнеността на съдиите. За да има добро, право правосъдие, г-да представители, трябва да има по-напредъ възпитание, същинско юридическо възпитание, и дълга практика на съдия, защото тя е, която ще ни спаси. И действително, въ доклада на г-на Министъра на Правосъдието се вижда отъ какви съображения се е ръководилъ той, когато е внесълъ тоя законопроектъ. Той не обезпечава всички съдии, а само една частъ отъ тяхъ. Но тоя цензъ, който се прѣдвизва въ законопроекта, трябва да се погледне по отъ далечъ; трябва, когато се иска да се обезпечи извѣстенъ магистратъ, да се иска да бѣщи на челото му правдата; трябва да се гледа: да ли у насъ има хора, които да заематъ тѣзи съдийски скамейки или не. Отъ доклада на г-на министъра се вижда, че има достатъчно сили, които да заематъ тия мѣста, за които ги правимъ несъмнени.

Г-да представители! Като казвамъ тия думи, азъ мисля, че е достатъчно да кажа какъ именно може да се гарантира правосъдието у насъ, като укажа на тия три бѣлѣжки, а именно на характера, на възпитанието и на същинското образование.

Азъ ще се съглася съ г-на Вобчева, че на мировитъ съдии трябва да се прѣдвиди по единъ помощникъ. Гдѣто има мирови съдии, ако отиде на огледъ или по друга нѣкоя работа, работата му остава назадъ; значи, че полицитъ, които трябва да се протестира, нѣма кой да ги регистрира и тѣ оставатъ непротестирани, защото мировиятъ съдия не е билъ въ града, гдѣто е съдилището му, въ същия онъ денъ, въ който е трѣбвало да се протестира полицата. Минялата година се прие такова рѣшение: да се назначи при мировитъ съдии по единъ допълнителенъ секретаръ. Ами че секретарятъ изпълнява канцеларска работа и нищо повече. Затова, азъ съмъ на мнѣние, че трѣбва да се прѣдвиди по единъ помощникъ - съдия при всички мирови съдии. Тогава нѣма да има нужда отъ допълнителенъ секретаръ, нито отъ нотариусъ, защото помощникътъ ще изпълнява и нотариалнитъ дѣла.

При това, азъ не виждамъ въ законопроекта, който обезпечава магистратитъ, които понастоящемъ сж назначени: какво трѣбва да се направи съ тия, които по 10 години сж загубили отъ своитъ младини на онѣзи скамейки като съдии, понеже прѣди издаването на Закона за адвокатитъ въ 1888 год., тѣзи хора останяхъ да продължаватъ на тия скамейки. Сега гуждате цензъ и казвате, че не се приема за адвокатъ онъ, който нѣма юридическо образование. Тогава, може би, г-нъ Министърътъ на Правосъдието ще отговори на тоя въпросъ, тъй или иначе, но азъ питамъ: какво ще да направимъ съ тѣзи хора, които 12 години сж били съдии? Въ тоя случай, законътъ не ги гарантира съ нищо, защото не имъ позволява да бѣдѣтъ нито помощници на адвокати. Когато въ 1888 год. се прие Законътъ за адвокатитъ, тогава законодателното дѣло прѣдвидѣ: кой може да има право на адвокатъ и кой на помощникъ-адвокатъ, а

сега въ новия законопроектъ, въ отдѣла за адвокатитъ, има постановления, съ които се забранява, че не може да бѣде никой отъ тия съдии адвокатъ, нито по испитъ, нито по другъ начинъ. Затова трѣбва да се обърне внимание върху това, какъ трѣбва да се обезпечѣтъ тия хора, защото е грѣхота да ги оставимъ безъ хлѣбъ на улицата. Въ всеки случай, азъ мисля, че може да се внесе такова едно прѣдложение въ Собранието и че комисията, на която ще се прати за изучаване тоя проектъ, има право да обезпечи тия хора.

Азъ, г-да представители, имахъ да направя само тия бѣлѣжки по тоя законопроектъ, по който никой отъ г-дѣта, които говорихъ, не направихъ прѣдложение да се отхвърли. Прѣдлагамъ, прочее, да се приеме по принципъ и комисията да вземе въ внимание моитъ бѣлѣжки. И понеже доста много се говори, прѣдлагамъ да се гласува приемането му по принципъ. (Гласове: Не е исчерпанъ въпросътъ!)

Прѣдседателствующия Христо Ивановъ: Г-да представители! Има записани още много оратори, които желатъ да кажатъ мнѣнието си по тоя законопроектъ. . . (Гласове: Не е исчерпанъ въпросътъ! Той е много важенъ и трѣбва да се говори!)

Христо Гендовичъ: 14 души сж говорили!

Прѣдседателствующия Христо Ивановъ: Желаетъ ли Народното Собрание да се говори още? (Гласове: Желаетъ! — Други гласове: Не желаетъ!) Ще се гласува. Който отъ г-да представителитъ желаетъ да се говори по тоя законопроектъ, да си вдигне ръката. (Меншество.) Значи, въпросътъ се счита за исчерпанъ.

Има думата г-нъ Министърътъ на Правосъдието.

Министъръ Георги Згуревъ: Дайте 5 минути отдихъ, че посямъ.

Прѣдседателствующия Христо Ивановъ: Тотава давамъ 5 минути отдихъ.

(Слѣдъ отпущекъ.)

Прѣдседателствующия Христо Ивановъ: (Звъни.) Засѣданието се продължава.

Г-нъ Министърътъ на Правосъдието има думата.

Министъръ Георги Згуревъ: Г-да народни представители! Фактътъ, че законопроектътъ за устройството на съдилищата въ България прѣдизвика дълги дебати, възбуди такъвъ живъ интересъ както въ обществото, така и между самитъ г-да народни представители, самиятъ тоя фактъ, казвамъ, говори за важноста на материята, която се третира въ тоя законопроектъ. Нѣма съмнѣние, г-да народни представители, че тоя клонъ отъ държавното управление, който регламентира настоящиятъ законопроектъ, е единъ отъ най-важнитъ; този е клонътъ на правосъдието. Отъ тукъ и онъ голѣмъ интересъ, който възбужда законопроектътъ въ обществото и въ Камарата.

Вамъ е извѣстно, г-да представители, че прѣди 18 години, при условия съвършено други, въ врѣмена прѣходни, се създаде единъ Законъ за устройството на съдилищата у насъ, който дѣйствува и до днесъ. Настоящиятъ законо-

проектът твърдѣ много и съществено се различава от сега дѣйствующия законъ. Нека разгледаме тукъ на какво какви сѫ нововъведенията, какви сѫ измѣненията, които прави този законопроектъ. Не можѣ прѣдварително да не забѣлѣж едно нѣщо, което ми направи впечатление, а то е, че единъ само институтъ отъ този законопроектъ, именно институтътъ за несѣлѣемостта на сѣдитѣ, отвлѣче вниманието на всички г-да говоривши, а другитѣ много важни и съществени реформи, като че се изоставихъ на заденъ планъ. Г-да прѣдставители! Въ този законопроектъ нищо друго не сме приели, освѣнъ онава, което опитътъ, дългиятъ опитъ, вѣковниятъ опитъ, което науката, историята и практиката сѫ признали днесъ като най-полезно, като най-цѣлесъобразно за урежданieto на правосѣдието и повдиганieto на магистратурата. Първото нѣщо, което прѣдвижда и трѣбваше да прѣдвиди този законопроектъ, бѣше да се измѣнятъ ония условия, при които до сега се назначава сѣдитѣ у насъ, а отъ друга страна да се укаже на новитѣ условия, които трѣбва за напредъ да се изискватъ отъ лицата, които ще се посветяватъ на сѣдийска длѣжностъ. Върху тѣзи твърдѣ съществени условия, законопроектътъ е обрѣкналъ най-голѣмото си внимание. За напредъ, освѣнъ юридическото образование, което се счита днесъ като едно необходимо условие за раздаване на правосѣдието и противъ което никой не възстава и не може да възстане — защото днесъ законитѣ сѫ толкова комплицирани, правото е изразено въ една толкова сложна система, та за да може да се прилага правилно, трѣбватъ хора специално подготвени — ние прѣдвиждаме едновременно съ това и друго едно важно нововъведение, което не съществуваше до сега въ нашитѣ закони, именно практическото изучаване на законитѣ отъ лицата, прѣди още да се посветятъ, прѣди още да се натоварятъ съ изпълнението на сѣдебнитѣ длѣжности. Този институтъ за кандидатитѣ на сѣдебни длѣжности. Този институтъ е отъ голѣма важностъ; той е едно нововъведение, може да се каже, не по-малко важно и отъ самия институтъ за несѣлѣемостта на сѣдитѣ. Институтътъ за кандидатитѣ е, който ще служи за въ бѣдѣ като разсѣдникъ на нашата магистратура, ще изобразява онези кадъръ, отъ гдѣто ще снабдяваме правосѣдието съ подготвени служители. Не е достатъчно, г-да прѣдставители, да се изучи правото теоретически само; нужно е една извѣстна практическа подготовка по прилаганieto на законитѣ, по дѣлопроизводството и въобще въ раздаването на правосѣдието съ пълно знание на работата. Това начало е признато на вредъ, и само у насъ, въ България, щомъ единъ младежъ свърши правото въ Висшето училище или въ нѣкой чуждестраненъ университетъ, изведнажъ се назначава за сѣдия. Това се отразява много вѣдно, както на правосѣдието, така и върху лицата, които, безъ да иматъ каква и да е опитностъ, заематъ такива важни длѣжности и не по силитѣ имъ се възлага толкова тежка и отговорна мисия. Ето защо и ние, по примѣра на другитѣ народи, можемъ и трѣбва да въведемъ този институтъ, който отдавна е въведенъ въ другитѣ страни, гдѣто е далъ най-добри резултати. Никѣдѣ по-рано отъ 3—4 години най-малко не се назначава за сѣдии

свършивнитѣ. Искѣ се да минѣтъ извѣстна практическа школа, освѣнъ държавнитѣ испити, които биватъ нѣкъдѣ 2 и 3 даже, за прѣвѣрка най-вече на практическитѣ познания. Върху този институтъ, както казахъ, не чуѣхъ никой да направи възражения.

Г-нъ Бобчевъ бѣше, мислѣхъ, който се впуснѣ въ нѣкои детайли и намѣри, че на тия кандидати се възлагатъ нѣкои несѣотвѣтствующи функции; напримѣръ, че тѣмъ се възлагало по проекта да правѣтъ дознания, което не трѣбвало да се позволява. Това сѫ частности, г-да прѣдставители, и ако Събранието, което ще се занимае подробно съ законопроекта, намѣри, че тия лица и слѣдъ едногодишенъ стажъ не прѣдставляватъ още достатъчно гаранция, за да имъ се възлагатъ такива сѣдебни функции, може да ги ограничи, макаръ че азъ не виждамъ особени причини, за да се забрани извършването на по-лежитѣ дознания или огледи отъ тия лица, и то слѣдъ едногодишна практика. Първата година не имъ се възлагатъ никакви сѣдебни функции; прѣзъ тая година тѣ ще практикуватъ безплатно и повече ще се занимаватъ съ изучаванieto на формитѣ и реда въ дѣлопроизводството, толкова необходими за усвояването на дѣлия онези сложенъ сѣдебенъ механизъмъ. Слѣдъ това, можемъ да имъ възложимъ, безъ особенъ страхъ, и нѣкои сѣдебни дѣла. Г-да прѣдставители! Минѣлата година ние приехме и узаконихме, че лицата, които свършватъ по правото, освѣнъ че трѣбва да иматъ пълно сѣдно образование, но трѣбва да държатъ и държавенъ испитъ. Значи, въ бѣдѣ ще имѣме вече юристи съ завършено сѣдно образование, съ матура, свършили редовно университетъ, държали установления испитъ, който е уреденъ съ единъ особенъ правилникъ и, слѣдъ това, като практикуватъ, споредъ настоящия законопроектъ, една година при сѣдилищата едва могатъ да бѣдѣтъ назначавани отъ общото събрание, или отъ министра, за извършване на нѣкои сѣдебни дѣйствиѣ. При тѣзи условия нѣмаме основание да се боимъ.

Каза се, пакъ отъ г-на Бобчева, че неправилно се възлагало по проекта на кандидатитѣ да защищаватъ подсѣдимитѣ, защото тѣ не щѣли да бѣдѣтъ подготвени да окажатъ онака защита, която е необходима. И той е единъ частенъ въпросъ, който може да се уреди въ комисията и ако се мисли, че тия, които практикуватъ като кандидати на сѣдебни длѣжности, не ще иматъ нужната опитностъ за да защищаватъ съ успѣхъ обвиняемитѣ, азъ съмъ съгласенъ въ тая точка да се измѣни проектътъ, макаръ че ние днесъ имѣме съвършено друга картина: днесъ юриститѣ, щомъ свършѣтъ, изведнажъ ги назначаваме сѣдии, които извършватъ не само дознания, ами и сѣдятъ и рѣшаватъ въпроси по-съществени и по-важни, а също така тия юристи иматъ право да ставатъ адвокати и да взиматъ на свой рискъ воденieto на дѣлата на странитѣ. Ако е турено въ законопроекта, че на втората година единъ кандидатъ на сѣдебна длѣжностъ може да бѣде служебно назначенъ да защищава правата на странитѣ, то е повече зотова, за да се упражняватъ тия лица въ сѣдоговоренieto. Прѣдполага се, че прѣдсѣдателътъ ще имъ избира дѣла, споредъ силитѣ,

не твърдѣ сложни, и то само тогава, ако по нѣкон уважителни причини не могатъ адвокатитѣ да се явятъ да защищаватъ нуждающитѣ се. Така азъ гледамъ на тоя въпросъ, но пакъ повтарямъ, това сж частности, които могатъ да се измѣнятъ и които сега нѣматъ значение при разискването на законопроекта по принципъ.

Слѣдъ това нововедение, иде едно друго не по-малко важно. Г-да прѣдставители! Трѣбва да кажъ прѣдварително, че всички институти, прѣдвидени въ прѣдметния законопроектъ, произтичатъ съ една строга послѣдователностъ единъ отъ други. Щомъ приехме стажа, т. е. щомъ приехме, че нашитѣ бжджци сждии, прѣди да станжтъ такива, задължително трѣбва да практикуватъ двѣ години въ сждилищата, то трѣбваше непрѣмѣнно да измѣнимъ и досегашната система за назначението на сждиитѣ; трѣбваше да прѣдоставимъ извѣстно участие въ това отношение на оня колегиаленъ сждѣ, на онаа колегия, при която единъ юристъ ѳържи стажа си тя да даде свѣдения: до колко кандидатитѣ сж въсприли практиката, до колко сж показали тѣ своитѣ способности за правилното разбиране на законитѣ. Ето защо се прѣдоставя на колегиалния сждѣ да атестира по постановление на общото събрание, кандидатитѣ, въ случай че се открие ваканция. Тая система за назначение на сждиитѣ е най-добрата отъ всички съществуващи днесъ системи. Както практиката, тъй и теорията сж се спрѣли на тоя начинъ за назначение; спрѣли сж се на прѣдставлението на колегията, защото тя има най-голѣма възможностъ да познава способността на кандидатитѣ; защото тя се состои отъ много лица, въ които, ако има единъ пристрастенъ, останжилитѣ ще бжджтъ безпристрастни. Върху това измѣнение, г-да прѣдставители, азъ не чухъ никакво възражение и не вътвямъ нѣбой да има нѣщо противъ, защото, казвамъ, тая е най-добрата система за назначаванieto на сждиитѣ. Назначаванieto на единъ сждия, по усмотрѣнието на самия министръ, е едно назначение, което много пкти може да бжде и несполучливо, защото, прѣди всичко, министрътъ нѣма възможностъ да познава всички лица, да знае тѣхнитѣ способности, и, като не може да има тѣзи свѣдения, много пкти въ тия назначавания противъ волята и желанието си може да грѣши.

Едновременно съ измѣнението закона за назначаванieto на сждиитѣ, за напрѣдъ трѣбваше да стане и измѣнението на Закона за адвокатитѣ. Вие чухте отъ четения законопроекта, че за напрѣдъ вече не могатъ свършившитѣ правнитѣ науки изведнажъ да ставатъ адвокати, както що бѣше до сега. Това измѣнение стои въ свързка съ първото измѣнение; защото, ако ние приемаме, че за напрѣдъ едно лице, за да стане сждия, трѣбва да държи двѣгодишенъ стажъ, да оставимъ свободно влизанieto на всѣки юристъ въ адвокатската корпорация, то едва ли ще се намѣри нѣкой юристъ да се посвети на двѣгодишна практика въ сждилищата, за да чака да стане постѣ сждия — всѣки ще прѣдпочете да стане адвокатъ. Но не само за това се прави това измѣнение въ закона, г-да народни прѣдставители; то се направи прѣдъ видъ на необходимостъта, защото адвокатурата е съществена дѣятелностъ въ правил-

ното раздаване на правосъдието; тя е единъ отъ тия фактори, които най-много спомагатъ за надлѣжащото функциониране на правосъдието. На вредъ тази професия, ако и да има частенъ характеръ, съдържа въ себе си и публиченъ елементъ, който тъй сжщо трѣбва правилно да се организира и да се не испуща отъ вниманието на законодателя. Днесъ у насъ опитътъ показва, че ония отъ юриститѣ, които не могатъ да бжджтъ назначени на служба, отиватъ и ставатъ направо адвокати; но, за жалость, трѣбва да признаемъ, че мнозина отъ тѣхъ, при отсъствие на нуждната подготовка, не могатъ да усвожжтъ тази професия, за да ж упражняватъ съ успѣхъ за себе си и за обществото, на което сж се посветили да служжтъ. Ето причината, защо ставатъ съответствующи измѣнения и въ Закона за адвокатитѣ.

Друго едно измѣнение, г-да народни прѣдставители, което е направено въ този законопроектъ, е повишението заплатитѣ на сждиитѣ, което става слѣдъ истичание на извѣстно число години. Една безспорна истина е, г-да народни прѣдставители, че каквото измѣнение и да направимъ въ закона, ако сждиитѣ не сж обезпечени материално добръ, всички други реформи ще бжджтъ безполезни. Не само трѣбва да бжджтъ обезпечени добръ, но и да иматъ съ истичанието на врѣмето извѣстна надѣжда за едно повишение, за едно подобрѣние на своето материално положение; защото за една длѣжностъ, като сждийската, на която трѣбва да посвети човѣкъ всичкитѣ си усилия и енергия, трѣбва да се даде и съответствующиятъ стимулъ за работа. На всички ни е извѣстно, че слѣдъ истичанието на извѣстно врѣме, измѣняватъ се и сѣмейнитѣ условия на единъ сждия, увеличава се неговото сѣмейство, увеличаватъ се и неговитѣ расходи, и заради това трѣбваше, по примѣра на нѣкои чужди законодателства, да се прѣдвиди и едно увеличение на заплатата. По тия съображения приехме, че единъ сждия, който въ продължение на петъ години не получи никакво повишение, има право да му се увеличи заплатата съ извѣстенъ процентъ. Тия сж на жкоо казано измѣненията, които се прѣдвидждатъ въ настоящия законопроектъ.

Слѣдъ това иде въпросътъ за неемѣняемостъта на сждиитѣ, именно тоя въпросъ, който най-много произвежда шумъ и който се показва на мнозина много опасенъ и не-своеврѣмененъ. Азъ казахъ, г-да народни прѣдставители, че всички измѣнения въ настоящия законопроектъ сж логически послѣдствия едно отъ друго. Вие чухте колко сравнително тежки условия се искатъ, за да добие извѣстно лице за напрѣдъ сждийска служба, а отъ друга страна, като имаме такава гаранция въ назначението на сждиитѣ, чрѣзъ колегитѣ, чрѣзъ самия сждѣ, който най-добръ, както казахъ, познава способността на кандидата, то естествено трѣбваше да се прѣдвиджтъ и строги правила за уволнението на тия лица, щомъ веднажъ бжджтъ назначени за сждии. Инъкъ, никой нѣма да отиде да се посвети на това звание, да държи испити, да чака, да се практикува нѣколко години, слѣдъ това, като достигне да бжде назначенъ сждия, да нѣма никакъ гаранция, нито обществото, нито той, че е обезпеченъ, че е усигуренъ на мѣстото си. Всички други

реформи въ настоящия законопроектъ сж твърдѣ тѣсно свързани съ послѣдната реформа, а именно съ реформата за несмѣняемостта. Вързамъ да кажа, г-да народни прѣдставители, несмѣняемостта не е тъй страшна, нито пъкъ опасна, както се изразихъ нѣкои г-да. Напротивъ, несмѣняемостта на съднитѣ е единъ великъ принципъ, приетъ въ цѣлия свѣтъ. Тя не означава нищо друго, освѣтъ, че единъ съдия, когато рѣшава едно дѣло, гдѣто той трѣбва да слуша само своята съвестъ и ведението на закона, трѣбва да бѣде убѣденъ, че въ туй отношение никой нѣма право да му се бърка, никой нѣма да влияе върху неговитѣ рѣшения или да го наказва за това. Въ тоя институтъ е и най-голямата гаранция и на обществото въ независимостта и безстрашието на правосъдието. Но отъ това не слѣдва, че единъ несмѣняемъ съдия прѣстава да бѣде отговоренъ; напротивъ, както юридическата, така и нравствената отговорност много повече се увеличава съ признаването на единъ съдия за несмѣняемъ. Комуто се много дава, много се и иска отъ него. Днесъ ние не можемъ да си прѣдставимъ правосъдието безъ идеята за несмѣняемостта на съднитѣ. По съображенията, които ще изложъ по-нататъкъ, несмѣняемостта не се въвежда у насъ за всички съдии; ние ъжъ въвеждаме, за сега, както чухте, за съдитѣ само въ Върховния Касаціоненъ Съдъ и за ония въ апелативнитѣ съдилища. Въвеждаме ъжъ за тия съдии, защото асжъ тѣ сж у насъ и по практика почти несмѣняеми. Може да кажа, че прѣвъ цѣлия периодъ на нашето политическо съществуване твърдѣ малко лица сж били безъ достатъчно основателни причини уволнени или прѣмѣстени отъ тия учреждения. Но важноста на законопроекта не се състои само тукъ, г-да народни прѣдставители, единствено въ несмѣняемостта на съднитѣ въ Касаціята и апелативнитѣ съдилища, гдѣто съставитѣ днесъ сж доста подготвени. Тоя законопроектъ е единъ законопроектъ на бѣдѣщото: той има за цѣль да подготви отъ долѣ една магистратура, която напълно да отговаря на своето високо назначение. Ако едно лице бѣде назначено на служба при условия, които се прѣдвидѣтъ въ законопроекта, и служи петъ години на редъ като съдия, то смѣло можемъ да го направимъ несмѣняемъ, безъ да се боимъ, че такъвъ съдия нѣма достойно да занимава своя постъ. Щомъ искаме вече отъ кандидатитѣ да иматъ матура, да държатъ испитъ, двѣ години да практикуватъ, атестация отъ сѣда за тѣхната способностъ и петъ-годишна безупрѣчна служба като съдии, то не разбирамъ какъ е възможно и защо такъвъ съдия да не бѣде несмѣняемъ. Не внесохъ за другитѣ съдии никакво распорѣждане въ настоящия законъ: първо за това, защото, за тия хора, за тия съдии, които сж въ първата инстанция, като членоветѣ въ окръжнитѣ съдилища, съдебнитѣ слѣдователи, мировитѣ съдии, нѣмахме до сега никакъвъ редъ у насъ за назначаванieto имъ, никакъвъ контролъ върху тѣхнитѣ способности и образованieto имъ. Не отказвамъ, че между тѣхъ има мпозина, които заслужаватъ; но, има и такива, за които несмѣняемостта не би била въ интереса на дѣлото. Това, обаче, не исключава възможността въ бѣдѣщото да се урегулира и тѣхното положение. Не искахъ да условявамъ въпроса като новъ съ въвежданieto на общата ин-

ституция за несмѣняемостъ, защото тогава трѣбваше да се направятъ разни класификации на тия съдии, които се намиратъ на служба. Има нѣкои отъ тѣхъ, които нѣматъ юридическо образование; има нѣкои, които сж слѣдвали известнo число години, но не сж довършили. Всички тѣзи причини ме накарѣхъ да изоставѣ за сега окръжнитѣ и мировитѣ съдилища. Това сж причинитѣ за ограниченото въвеждане на несмѣняемостта у насъ.

Има ли, г-да прѣдставители, нѣкоя опасностъ отъ това, че въвеждаме тоя институтъ за бѣдѣщитѣ наши съдии и за настоящитѣ отъ апелативнитѣ съдилища и Върховния Касаціоненъ Съдъ? Възражава се тукъ, че въобще не е врѣме да се въведе у насъ тоя институтъ. Това възражение, което ми се види твърдѣ неоснователно, се прави всекога при една реформа, когато се въвежда. На хората е свойственно, като свиваѣти съ настоящето, да мислятъ, че настоящето е най-добро. Всека голѣма реформа възбужда страхъ у хората, че може да стане по-лошо. По-лошо не може да стане, г-да прѣдставители. Добритѣ закони никога не могатъ да направятъ зло. Съ несмѣняемостта, която е установена днесъ у всички народи, даже и у азиатскитѣ, не може да се причини зло. Фактитъ, че е призната у всички, говори за нейната наврѣменностъ. Слѣдъ скжпи жертви, слѣдъ голѣми борби съ своеволieto и беззаконieto, народитѣ сж си извоювали едно велико благо, благото на несмѣняемостта на съднитѣ. Това е днесъ единъ държавенъ принципъ, признатъ отъ всички, както казахъ, и санкциониранъ въ самитѣ конституции. Съ нашия законопроектъ и ние отчасти усвояваме вече тоя принципъ. Нѣма държава — азъ бихъ молилъ да ми се покаже тукъ поне една държава — гдѣто да не е въведенъ тоя принципъ и гдѣто не е дѣйствувалъ съ полза. Но не е врѣмето, казватъ. Тамъ, гдѣто е въведенъ, тоже е казвано, че не му е врѣмето, а на дѣло е далъ най-ползотворни резултати. Азъ мога да ви приведа за примѣръ Русия. Въ 1864 год., когато се въведоха съдебнитѣ реформи, тъй сжщо се въведе и институтътъ за несмѣняемостта на съднитѣ. И въ Русия до него врѣме нѣмаше, може да се каже, настояще правосъдие. При все това, тамъ тѣ не се побояхъ да приематъ тая реформа и днесъ, може да се каже, че иматъ образцова магистратура. Въ много държави, отъ мнжлото столѣтие и прѣвъ текущото, несмѣняемостта на съднитѣ е била въвеждана при много по-несгодни условия отъ ония у насъ днесъ и при все това сж се получили прѣвъсходни резултати.

Наведе ни се за примѣръ Франция, че тамъ тоя институтъ нѣкога е далъ отрицателни резултати. Вѣрно е, че въ Франция исторiята на несмѣняемостта има и нѣкои тъмни страници, но причината на това се крие не въ принципа на несмѣняемостта, а въ онѣзи крупни политически сътресения, които е прѣживѣла Франция отъ края на мнжлото столѣтие. Въ Франция, благодарение честото промѣняване на режимитѣ отъ република въ монархия и отъ монархия въ република, съдилищата не сж могли да се не увличатъ въ тѣзи политически бури, а, освѣтъ това, и всека властъ е искала, щото съдилищата да се явл-

ватъ на помощъ за запазване една или друга форма на управлението. Ето защо тамъ, щомъ се промѣни режимътъ, възставатъ и противъ сѣдиитѣ, назначени отъ стария режимъ. При все това, въ Франция, прѣди 4—5 столѣтия, е билъ въведенъ тоя институтъ и е дѣйствувалъ до френската революция. Прѣвъ настоящето столѣтие нѣколко пжти е билъ отмиъняванъ и пакъ възстановяванъ. Въ всеки случай, историята на Франция никакъ не е противъ несмѣняемостта.

Каза се тукъ завчера отъ г-на Бобчева, че тоя институтъ е институтъ, който не хармониралъ съ демократическото управление на една държава. Това мѣние, нека ми бѣде позволено да кажжъ, че е погрѣшно. Единъ такъвъ взглядъ срѣщаме за тоя институтъ въ врѣме на голѣмата френска революция и тя го отхвърли, като нестгласенъ съ народовластieto. Но сѣщисеката причина за отхвърлянето на несмѣняемостта бѣ, че е продуктъ на монархията, а не за друго. Фактътъ, че въ Франция трѣбваше твърдѣ скоро да се повърнатъ пакъ къмъ тоя институтъ, опровергава горния взглядъ. Не само днесъ, г-да прѣдставители, се счита, че тоя институтъ не е противенъ на демократическия строй на държавитѣ, но, напротивъ, днесъ отъ тоя институтъ, ако има нѣкъдѣ полза, то тя е най-вече въ държави като нашата, гдѣто извѣстни политически борби могатъ да иматъ голѣмо влияние върху направлението и правилното развитие на общественния животъ. Ако тоя институтъ е полезенъ въ една монархия, несмѣнно много по-полезенъ е тамъ, гдѣто политическитѣ страсти игражтъ не малко роль въ управлението на страната. Тукъ, именно, се иска една силна и независима юстиция, която нищо да не досѣга. Ето защо, казвамъ, че и туй възражение, което се направи, е възражение, което лесно се оборва.

Колкото до въпроса, г-да прѣдставители, че съ несмѣняемостта на сѣдиитѣ сме имъ създавали едно особенно привилегировано положение, опоено, както казахъ нѣкои, считамъ и това безосновно, защото ние създаваме положение не за сѣдиитѣ, а въ интереса на правилното раздаване на правосѣдието. Азъ мислжъ, че вие ще приемете тоя принципъ, защото безъ него цѣлиятъ законопроектъ трѣбва да падне. Азъ изложихъ по-рано причинитѣ, защо и какъ сж свързани отдѣлнитѣ институти единъ отъ други. Заедно съ тоя институтъ за несмѣняемостта на сѣдиитѣ, ние сме прѣдвидѣли цѣлъ редъ нови правила, които по-напрѣдъ нѣмаше — за дисциплиналната отговорност на сѣдиитѣ. Колкото е по-високо положението на сѣдиитѣ, колкото повече права му даваме съ тоя законъ, толкова повече искаме отъ него. Слѣдъ нѣколко дисциплинарни наказания, освѣтъ по углавенъ редъ, единъ такъвъ сѣдия се уволнява. Уволнява се, когато той се отнаси немарливо къмъ своята длъжностъ, когато е невнимателенъ, когато има поведение, което не съответствува съ сѣдийското му звание и положение, било даже вънъ отъ изпълнение на службата, въ частния му животъ. При такива условия, вие виждате, че несмѣняемостта не е равносилна на неотговорността, както нѣкои мислжтъ. Ето защо, азъ не се съмнѣвамъ, г-да, че ще прие-

мете тоя принципъ, който, както казахъ, днесъ е признатъ за полезенъ и господствующъ въ всички държави. Днесъ никой не мисли, когато създава едно сѣдоустройство, да го направи законъ, безъ института за несмѣняемостта на сѣдиитѣ. Това е, г-да прѣдставители, асж въ сѣществото на самата тая сѣдебна власть. Вие знаете, че тая власть, споредъ нашата Конституция, е власть, която е раздѣлена, както отъ изпълнителната, така и отъ законодателната. Значи, тя е власть самостоятелна и независима въ изпълнение на своитѣ функции. Несмѣняемостта е едно отъ тия условия за тая независимостъ. Собствено, три сж условията за една независима магистратура: първото е раздѣлението ѝ отъ законодателната и изпълнителната власть, второто е несмѣняемостта и третото условие е добро възнаграждение. Тия сж тритѣ условия, които сж най-сѣщевствени за една независима сѣдебна власть, за една власть, която има тежката мисия да се бори съ порочнитѣ наклонности, съ голѣми влияния и интереси, която има за задача да върши най-възвишената мисия, да пази честта и имота на гражданитѣ и живота на тия граждани.

Ето защо, казвамъ, че днесъ, въ която и да е държава, когато се урежда тая власть, не може да стане и рѣчь за неприемането на тия условия, които, както казахъ, опитътъ и науката сж изработили, за да направжтъ сѣдиитѣ самостоятелни. Пакъ повтарямъ, че тая самостоятелностъ не трѣбва да се равнява на неотговорностъ. Виждамъ, че най-голѣмиятъ страхъ състои въ това, че сѣдиитѣ ще станжтъ неотговорни и че никой гражданинъ, па даже и министръ и депутатъ, ако виджтъ, че нѣкой сѣдия не изпълнява длъжността си, както трѣбва, и върши работи, несъвмѣстими съ неговото звание и достойнство, не могатъ да направжтъ нищо, за да се извади тоя сѣдия отъ служба въ единъ сѣдъ. Казвамъ, че това е погрѣшно. Въ законопроекта има редъ правила, на които указахъ, за сѣдии, които забравятъ своето високо положение и се отклоняватъ отъ изпълнението на длъгъ, на клетвата и съвѣстта си.

Ще се спрж още върху въпроса за несвоеврѣменността на института за несмѣняемостта на сѣдиитѣ. Казахъ и по-рано, че всѣкога, когато се прави законъ (Не се чуе) Всички тукъ признаваме, че има днесъ въ нашата магистратура нѣщо, което не ни задоволява, и ни казахъ, че нѣмаме достатъчно подготвени сѣдии, които да отговарятъ на изискванията, за да се направжтъ несмѣняеми. Тѣкмо зарадъ туй се прави тая реформа, за да създадемъ сѣдии, които да задоволижтъ всички български граждани. Ако сега нѣмаме достатъчно подготвени сѣдии, то не значи, че ние трѣбва да стоимъ съ стѣргити ржцѣ и да чакаме неизвѣстното; на това и вие нѣма да се съгласите, да останемъ съ такива сѣдии, както ги прѣдставихъ тукъ, макаръ и прѣувеличено, нѣкои г-да оратори. Но казахъ други: по-напрѣдъ трѣбва сѣдиитѣ да сж съ безупрѣчна нравственностъ, съ високо образование, съ голѣма способностъ и вътрѣшна самостоятелностъ, та че тогава да се направжтъ несмѣняеми. Ако рѣчемъ да чакаме да достигнемъ нѣкога да доживѣемъ до туй свършанство,

тогазъ нѣма нужда да създаваме тия условия, които да правятъ съдиитѣ несмѣняеми. Това, обаче, ще бѣде само единъ идеалъ, къмъ който можемъ да се стремимъ; но едва ли нѣкога ще бѣдемъ честити да го достигнемъ. Ето до сега близу 20 години се минахъ, и въ тоя периодъ опитътъ какво ни е далъ? Увѣрявамъ ви, че да се минатъ още 20 години, и все ще казвате, че нашитѣ съдии сж млади, че нашитѣ съдии сж неопитни, ако и сега ние не създадемъ реформи, при които тия съдии да се издигнатъ и да застарѣятъ на мѣстата си. Азъ едно нѣщо знамъ, че никѣдъ нѣма хора подготвени за лошитѣ закони и недозрѣли за добритѣ.

Ето защо, азъ моля да приемете законопроекта по принципъ и да не се боите, че ще направите нѣщо лошо. Напротивъ, вие ще направите единъ отъ редкитѣ законодателни актове въ историята на българското законодателство. Истина, едно казахъ нѣкои тукъ, че добритѣ законоположения не създаватъ сами по себе си и добри съдии; но не по-малка истина е и тая, че не трѣбва да стоимъ съ такива закони, при които и добросъвестнитѣ хора много пжти не могатъ да изпълняватъ своитѣ длѣжности. (Ражоплъскания. — Гласове: Да се гласува!)

Прѣдседателствующий Христо Ивановъ: Ще се гласува. Моля ония отъ г-да прѣдставителитѣ, които приематъ по принципъ законопроекта за устройството на съдилищата, да си вдигнатъ ржката. (Волшинство.) Према се по принципъ.

Съгласно ли е Събранието да се испрати въ надлѣжната комисия? (Гласове: Съгласно!) Които отъ г-да прѣдставителитѣ сж съгласни да се испрати, моля да си вдигнатъ ржката. (Волшинство.) Ще се испрати въ надлѣжната комисия.

Подиръ туй слѣдва първо четение на законопроекта за повдигане на овощарството. Моля г-на секретаря Козаровъ да прочете законопроекта.

Секретаръ Никола Ив. Козаровъ: Г-да прѣдставители! Министерството на Търговията и Земледѣлието, съ отношение подъ № 4332, отъ 27-й Октомврий т. г., е испратило въ Народното Събрание законопроекта за повдигане на овощарството у насъ, за което има и докладъ до Негово Царско Височество и разрѣшение да се внесе. Ще ви прочетъ най-напрѣдъ мотивитѣ. (Чете.)

„Мотиви

на законопроекта за повдигане на овощарството.

Всѣкому е извѣстно, че една голѣма частъ отъ овощнитѣ дървета въ страната ни прѣзъ послѣдната русско-турска война се унищожихъ и тѣзи, които останяхъ, постоянно намаляватъ, защото стопанитѣ имъ нѣматъ възможность да ги запазятъ и замѣнятъ остарѣлитѣ и избѣхналитѣ съ нови. Отъ друга страна, съ нарастванieto на населението, увеличавала се е и нуждата за плодове, които, като не сме били въ положение да произведемъ сами, сме до-ставяли отъ странство, както това се вижда отъ стати-

стиката за вноса и износа на България за послѣднитѣ години.

Че България е страна, въ която отлично би вирѣли всички почти овощни дървета, се вижда най-нагледно отъ съществуващитѣ на всѣкъдѣ дивички круши и киселици. Съ занемаряването на този клонъ отъ селското стопанство, освѣнъ гдѣто сме били принудени да изнесемъ до сега нѣколко милиона лева за овощия, но нашитѣ стопани сж се липсвали още отъ единъ приходъ, който безъ увеличение на разпоситѣ си, сж били могли свободно да получаватъ. Отгледването на овощнитѣ дървета е онази земледѣлческа култура, която, освѣнъ гдѣто привѣзва стопанитѣ повече къмъ тѣхнитѣ имоти и развива въ тѣхъ чувството да обичатъ природата, дава имъ още, сравнително съ много малки разпоски и почти никакъвъ трудъ, най-голѣми приходи. Послѣдното сж съзнали отдавна другитѣ държави и затова сж вземали всички мѣрки да снабдятъ населението съ нуждитѣ овощни дръвчета, да го запознаятъ съ тѣхното отгледване и когато сж посадени на постоянно мѣсто, да могатъ да се запазятъ отъ всички умнищенни или случайни поврѣди. Една отъ тѣзи държави е и съседната намъ страна Сърбия, която въ това отношение е направила такива прогреси, каквито рядко се срѣщатъ при распространението на земледѣлческитѣ растения.

Споредъ съществуващитѣ официални свѣдения, прѣзъ 1870 год. Сърбия е изнесла 853.000 кгр. сливи, оцѣнени за 301.000 л.

прѣзъ 1875,	7,217.000 кгр. сливи,	оцѣнени за 3,374.000 л.
„ 1880,	17,999.000 „ „ „ „	6,477.000 „
„ 1885,	23,225.000 „ „ „ „	5,774.000 „
„ 1890,	29,684.000 „ „ „ „	7,299.000 „
„ 1895,	44,050.000 „ „ „ „	9,261.000 „

Отъ тѣзи данни се вижда, че Сърбия, само отъ единъ клонъ на овощарството, изнася всѣка година за нѣколко милиона лева плодове и че износътъ отъ година на година взема все по-голѣми размѣри, благодарение на добритѣ мѣрки, вземени отъ страна на правителството за развитието на този отраслъ.

За повдигане на овощарството, повѣренното ми министерство поддържа за сега три специални разсадници за отгледване на овощни дървета и раздава всѣка година на заинтересуванитѣ стопани и училищнитѣ градини по извѣстно количество овощни сѣмена; всичко това, обаче, е много далечъ да може да удовлетвори нуждитѣ на населението. Повечето отъ раздаденитѣ, или продадени овощни дръвчета, още въ първитѣ години отъ посажданieto имъ на постоянно мѣсто сж били изгубени, вслѣдствие умнищенно изсичане и поврѣждане.

Въ Министерството на Търговията и Земледѣлието има положителни свѣдения, че отмищенieto да се искореняватъ дръвчетата или лозитѣ на противникитѣ е вземало голѣми размѣри между населението. Въ много случаи за най-малкитѣ недоразумѣния или скарвания сж бивали изсичани цѣли декари лозя или 10—15-годишни овощни гра-

дини, всеки път без да може да се издири и покаже виновният. Според съществуващите законодателни разпоредения, за да може да се докаже закононарушителят, трябва това да се освидетелствува със повече свидетели; последното, обаче, за повредите на полето, почти в никой случай не е могло да се изпълни и даже, ако е имало свидетели, които са могли да докажат това, те са предпочитали да се отказват от показанията си, за да могат да избавят своите имоти от нови отмищения. По тези причини, министерството е дошло до убъждението, че за да може да се откриват причинителите на повредите на овощните градини, лозята и гюлищата, трябва да отговарят членовете на общината задружно за повредите, както е това за пожарите по селата, които, благодарение на изключителната мърка, почти са престанали да бждат като средство за отмищение.

Приемането на този закон, определянията на който са вземани главно из сръбските закони, става и затова по-належава, защото с унищожението на лозята от филексерната зараза, ще остане едно голямо пространство земя, на което американските лози трудно би виртели и, следователно, използването му по никакъв друг начин не би могло да се постигне, освен със посадването му със овощни дървета.

Ст. София, 23-й Октомври 1898 год.

Министър на Търговията и Земледелието:

К. Величковъ.

Законопроектъ

за повдигане на овощарството.

Глава I.

Овощарски разсадници и настръдения.

Чл. 1. За повдигането на овощарството въ Княжеството, Министерството на Търговията и Земледелието отива, гдето намери за умѣстно, нужното число овощарски разсадници.

Чл. 2. Въ мѣстностите, гдето условията отговарят за развитието на овощарството, окръжните и градски общински съвети, както и находящите се въ тия мѣстности манастири, ще открижатъ и поддържатъ свои овощарски разсадници.

Забѣлѣжка. Държавата отстъпва даромъ за временно ползуване на окръжните и общински съвети, манастирите, дружествата и частните лица държавни земи, на които могатъ да се устроятъ овощарски разсадници.

Чл. 3. Завеждането на овощарските разсадници се повѣрява на особенни управители, които притежаватъ нужните теоритически и практически познания по овощарството.

Забѣлѣжка. Управителят на окръжните, общинските и манастирските разсадници се назначава по конкурсъ отъ Министерството на Търговията и Земледелието.

Книга I.

Чл. 4. Управителят на разсадниците са длъжни да държатъ всяка година най-малко по два правителствени курса по отглеждането и присаждането на овощните дървчета.

Чл. 5. За да се даде възможност на повече земледѣлци, учители и свещеници да взематъ участие въ временните курсове, общинските съвети се задължаватъ да вписватъ всяка година въ своите бюджети нужната сума за изпращането на общински разпоски по единъ членове на тези курсове.

Забѣлѣжка. На участвуващите въ курсовете ще се заплаща отъ бюджета на разсадника по една опредѣлена надница и на всички, които са показали добъръ успѣхъ, ще се дадатъ даромъ главните инструменти за чистенето и присаждането на овощните дървета.

Чл. 6. Получените отъ държавните, окръжните и общинските разсадници дървчета ще се продаватъ на частните лица по една минимална цѣна, която ще опредѣли управителят на разсадника и ще се утвърждава отъ Министерството на Търговията и Земледелието въ началото на мѣсецъ Августъ всяка година. Ако дървчетата се взематъ за посадване на празните общински мѣста, или край пътищата, и общинските управления се задължаватъ да ги отглеждатъ, както трябва, ще имъ се отстъпватъ даромъ.

Чл. 7. Всеки, който присади и отгледа въ свой разсадникъ, споредъ изискванията на овощарската наука, най-малко 500 овощни дървчета, получава отъ държавата за всяко дървче по 10 ст. премия.

Чл. 8. Премии се даватъ само за следующите видове дървчета: ябълки, круши, черешни, сливи, вишни, праскови, зарзали, дюли, мушмули и бадеми. Дървчетата трябва да бждатъ на възраст не по-млади отъ три години, считани отъ годината на присаждането, и да са достатъчно развити.

Особенна комисия, съставена на която опредѣли Министерството на Земледелието и Търговията, опредѣли кои стопани на дървчета заслужаватъ премия.

Забѣлѣжка. Всеки, който присади съ добри сортове въ селото, полето, или гората и запази до една година повече отъ 50 ябълкови, или крушеви дървета, получава по пет стотинки премия за всяко присадено и прихванато дърво.

Чл. 9. Всеки, който купи отъ държавните, окръжните, или общински разсадници отъ 25 до 100 овощни дървчета, прави му се 25% намаление отъ установения продажна цѣна на дървчетата; който купи отъ 100 до 500 дървчета — 35% намаление, а отъ 500 дървчета повече — 50% намаление.

Чл. 10. Дървчетата и лозите, произхождащи отъ държавни, окръжни, общински и частни разсадници, се прѣнасятъ по държавните желѣзници съ 50% намаление отъ установения редовни такси.

Чл. 11. Всеки, който посади на постоянно мѣсто и запази добръ въ продължение на двѣ години отъ деня на посадването най-малко 20 облагородени овощни дърв-

чета, или толкова орѣхи, кестени, едри лѣшници и черѣши, получава по 10 ст. премия за всѣко дръвче.

Глава II.

Запазване на овощията и овощитѣ дръвета.

Чл. 12. Всички прѣстѣпления за поврѣди, нанесени на овощитѣ дръвета или тѣхнитѣ плодове, както и на черницитѣ, лозата и гюлищата, когато сж въ разсадницитѣ или засадени на постоянно мѣсто, се сжджтъ по настоящия законъ.

Чл. 13. Пазението на овощитѣ и черничевы дръвета, лозата и гюлищата се възлага на мѣстнитѣ общински власти. Ако послѣднитѣ не изпълнятъ своитѣ обязанности и станѣтъ причина за самоволно обирание или поврѣждане нѣкои овощни или черничевы дръвета, лозата и гюлищата, окръжнитѣ управители ще налагатъ на надлѣжнитѣ общински кметове, за въ полза на държавната хазна, отъ 10 до 200 л. глоба.

Чл. 14. Никому не се позволява да бере самоволно плодове отъ чужди дръвета, или въ такива, посадени край пжтищата, или други общински или държавни мѣста.

Нарушителитѣ на този членъ, освѣнъ гдѣто плащатъ причиненитѣ загуби, наказватъ се съ 10 л. глоба (чл. 519-й отъ общия Наказателенъ законъ).

Забѣлѣжка. За поврѣдитѣ, нанесени отъ по-малки отъ 16 години дѣца, отговарятъ тѣхнитѣ родители или настойници, или господаритѣ, ако малолѣтнитѣ сж слуги.

Чл. 15. Когато осждениятъ не е въ състояние да заплати глобата, послѣдната се замѣнява съ затворъ, смѣтано по 5 л. дневно.

Забѣлѣжка. Распорѣжданията на чл. чл. 14 и 15-й се отнасятъ и до поврѣжданieto плодетѣ на лозата, листата на черницитѣ и цвѣта на гюловетѣ.

Чл. 16. Всѣкой, който поврѣди (отсѣче, счупи и пр.) или извади нѣкое чуждо овощно или черничево дърво, лоза или гюлъ, освѣнъ заплащанieto на поврѣдитѣ, наказва се, съгласно чл. 380-й отъ общия Наказателенъ законъ, съ тѣмъниченъ затворъ и глоба до 500 л.

Чл. 17. Всички поврѣдени (отсѣчени, счупени и пр.) или извадени овощни и черничевы дръвчета, лози и гюлове се заплащатъ отъ виновнитѣ лица, а въ случай, че до единъ мѣсець, отъ деня на нарушението, не можтъ да се открийтъ закононарушителитѣ, плащатъ се отъ надлѣжната община, въ землището на която тѣ се намиратъ.

Ако слѣдъ това се открийтъ виновницитѣ, общината има право да заведе противъ тѣхъ искъ за събиранieto платеното обезщетение и да иска наказванието имъ, съгласно чл. 16-й отъ настоящия законъ.

Чл. 18. Лицето, на което сж поврѣдени (отсѣчени, извадени, счупени и пр.) овощни или черничевы дръвчета, лозата или гюлищата, трѣбва да заяви устно или писмено въ надлѣжното общинско управление най-късно до

10 дни, отъ деня на поврѣдитѣ, ако живѣе въ сждцото село или градъ, и въ продължение на 20 дни, ако живѣе другадѣ. Заявленията, направени по-късно, се взематъ само тогава подъ внимание, когато признацитѣ на нарушението сж запазени и притежательтъ, по нѣкои изключителни обстоятелства, не е могълъ да узнае за поврѣдитѣ по-рано. Въ всѣки случай, заявленията, подадени по-късно отъ три мѣсеца слѣдъ нарушението, оставатъ безъ послѣдствие.

Чл. 19. Веднага, слѣдъ получаванieto на заявлението, споредъ чл. 18-й, общинскиятъ кметъ се распорѣжда за съставянето на нуждия актъ за извършеното нарушение, въ който се означава и размѣрътъ на причиненитѣ загуби. Оцѣненieto на загубитѣ става отъ особена комисиия, състояща се отъ двама прѣдставители на пострадалата страна, двама души, избрани отъ общинското управление, и кметътъ, или неговиятъ замѣстникъ, за прѣдсѣдателъ. Съставениятъ актъ общинското управление испраща на надлѣжния околийски началникъ, който, най-късно до 10 дни отъ деня на получаванieto, издава постановление за глобяване на виновния.

Чл. 20. Постановленията на околийския началникъ иматъ сила на изпълнителенъ листъ, ако, въ продължение на 10 дни отъ получаванieto имъ, виновнитѣ не ги обжалва прѣдъ мировия сждия или окръжния сждъ, споредъ това, да ли сумата е по-малка или по-голяма отъ 500 л.

Забѣлѣжка. Издаденитѣ отъ мировия сждия или окръжния сждъ присжди не подлѣжжтъ на касационно обжалване на общо основание.

Чл. 21. Стойността на поврѣденитѣ, или изваденитѣ млади овощни дръвета, които не сж почнжли да раждатъ, се опрѣдѣля само на основание числото на годинитъ, а именно: за ябълкитѣ и крушитѣ до 10 години, а за останалитѣ облагородени овощни дръвчета до 5 години включително, се смѣта за всѣко поврѣдено присадено дръвче по 5 л. годишно, считай отъ годината на посажданieto имъ на постоянно мѣсто.

За поврѣденитѣ неприсадени орѣхови и кестенови дръвчета до 10 години, черници, сливи и доброкачественни лѣшници, до 5 години включително, се смѣта по 2 л. годишно обезщетение.

Стойността на поврѣденитѣ, или извадени по-стари отъ 10 години круши, ябълки, орѣхи и кестени и 5 години черници, сливи, доброкачественни лѣшници и други присадени дръвета, се опрѣдѣля възъ основание годишнитѣ приходи, които даватъ, помножени първитѣ (ябълкитѣ, крушитѣ, орѣхитѣ, кестенитѣ), на 10, а вторитѣ на 5 — числото на годинитъ, прѣзъ които притежательтъ на дървото се лишава отъ неговитѣ приходи.

Поврѣдитѣ на лозата и гюлищата се оцѣняватъ споредъ прихода и мѣстнитѣ пазарни цѣни за тѣхъ.

Чл. 22. Забранява се пущанieto на всѣкакъвъ добитѣкъ въ продължение на цѣлата година въ земитѣ, обрнжти на овощни разсадници или градини, лоза, гюлища и искусственни ливади.

Притежателитъ на добитъка, освѣнъ поврѣдитъ, които заплащатъ, глобяватъ се за въ полза на общината за първъ пътъ по 1 л. за всѣки едъръ добитъкъ и по 50 ст. за дребенъ (овци, кози и свини). Ако пусканieto на добитъка въ запрѣтенитъ мѣста е направено умишлено, глобата се удвоява.

Чл. 23. Поврѣдитъ на овощнитъ дървчета, лозата, гюлицата и искусствениитъ ливади, както и на произведенията имъ, нанесени отъ малолѣтни, се заплащатъ отъ тѣхнитъ родители, настойници или господари; ако загубитъ сж причинени отъ добитъкъ, тѣ се заплащатъ отъ стопанина имъ. Въ случай, че животнитъ сж притежание на повече стопани, всички отговарятъ съразмѣрно съ вида, числото и възрастта на добитъка.

Хванятия на мѣстонарушението добитъкъ, иждаринтъ откарва въ общинското управление, за да се узнажтъ неговитъ притежатели.

Чл. 24. Притежателитъ на овощни и черничеви дървета, лоза, гюлица и искусствени ливади, така сжщо иматъ право, когато заваржтъ добитъка на мѣстонарушението, да го хванжтъ и откаратъ въ общинското управление за узнавание на неговитъ притежатели.

Чл. 25. Показанията на лицата, натоварени съ пазение на лозата, овощнитъ и черничеви градини, гюлицата и искусствениитъ ливади, се считатъ прѣдъ всичкитъ сждилица за достовѣрни; затова на тази длъжностъ се назначаватъ само лица, които отговарятъ на слѣдующитъ условия:

- а) да сж грамотни;
- б) да не сж по-млади отъ 21 и по-стари отъ 50 години;
- в) да не сж осжждани за каквото и да било прѣстѣпление, и
- г) да се ползуютъ съ добро име между населението и да не сж пияници или съ други нѣкои пороци.

Всичкитъ лица, които се назначаватъ за пазачи на лозата, овощнитъ градини и пр., носжтъ установена униформа и прѣди вѣтжванието имъ въ длъжностъ, полагатъ клетва, че ще изпълняватъ съвѣстно възложената имъ работа.

Чл. 26. За всѣка поврѣда въ лозата, овощнитъ и черничеви разсадници и градини, гюлицата и искусствениитъ ливади пазачитъ сж длъжни да съобщаватъ веднага на стопанитъ имъ.

Ако пазачтъ хване нѣкое непознато лице, че краде плодове, или че поврѣжда дърветата, гюловетъ, лозата и искусствениитъ ливади, завежда го въ общинското управление за съставяние нуждни актъ.

Когато нѣкой нарушителъ иска да избѣга, полскиятъ пазачъ има право да го прѣслѣдва и извънъ своя районъ и всички власти сж длъжни да му даватъ помощъ за хванянieto на прѣстѣпника.

Чл. 27. Пазачитъ се избиратъ по заведения въ общината обичай и се утвърждаватъ отъ надлѣжнитъ окръжни управители.

Чл. 28. Всѣка година, прѣзъ мѣсецитъ Февруарий и Ноемврий, се прѣгледватъ отъ стопанитъ или наемателитъ всички овощни и други дървета, лоза и гюлица и нахождяцитъ се по тѣхъ гжсевични гвѣзда, яйца и какавиди на врѣдителнитъ насѣкоми се събиратъ и унищожаватъ.

Дърветата и храстията въ алоитъ, парковетъ и др. публични мѣста се прѣгледватъ и очистватъ отъ мѣстнитъ общински власти.

Чл. 29. Ако нѣкои стопани или наематели не изпълняжтъ распореджанията на чл. 28-й на врѣме, общинското управление е длъжно да наеме хора и извърши това за тѣхна смѣтка.

За ненаврѣмненото очистване на общинскитъ дървета и храстия отъ врѣдителнитъ насѣкоми, както и за неиспълнението на чл. 28-й отъ частнитъ лица, общинскитъ кметове се глобяватъ отъ надлѣжния окръженъ управителъ отъ 5 до 50 л. глоба.

Чл. 30. Въ случай, че врѣдителнитъ насѣкоми вземжтъ застрашителни размѣри, Министерството на Търговията и Земледѣлието, въ съгласие съ Министерството на Вѣтрѣшнѣ Работи и Войната, распореджа за искарванието на околното население и най-близкитъ войски за събиранието и унищожението на врѣдителнитъ насѣкоми. Въ такива случаи, Министерството на Търговията и Земледѣлието може да даде и извѣстно възнаграждение за събиранието на опрѣдѣлено количество врѣдителни насѣкоми, тѣхнитъ яйца и ларви.

Добри П. Вояджиевъ: Г-да народни прѣдставители! Нуждата отъ единъ законопроектъ за повдиганieto на овощарството въ Княжество България отдавна се чувствуваше. Съ приеманieto отъ насъ сега този законопроектъ тѣй, както е прѣдставенъ отъ г-на Министра на Търговията и Земледѣлието, ние ще да попълнимъ единъ пробелъ въ нашето законодателство. Настоящиятъ законопроектъ не е нищо друго, освѣнъ едно продължение, или по-добрѣ да кажж, едно попълнение на закона, който ние приехме и гласувахме по-лани, именно Закона за горитъ. При прочитанието на настоящия законопроектъ, въ него се заблѣжватъ двѣ начала: начало на поопрение нашитъ земледѣлци къмъ овощарството, и другото начало е, че една гаранция се дава, съ този законъ, за тѣхнитъ трудове, именно, че нарушителитъ на тоя трудъ, ако бжде унищоженъ отъ нѣкои лица злоумишлено, нѣма да останжтъ ненаказани, както е ставало до сега — да отбѣгватъ отъ закона. Къмъ насърденията, които се прѣдвжждатъ въ законопроекта, може да се отнесе грижата, която централната власть, именно Министерството на Търговията и Земледѣлието си туря за задача, щото въ бжджще врѣме да се постарее да увеличи тия овощни разсадници, било на държавни срѣдства, било на окръжни срѣдства, било на общински срѣдства. По този начинъ, г-да, ще се даде възможностъ на нашитъ овощари и лозари да може да добижжтъ разсадъ, фидани по-евтини и отъ по-добро качество. Не малко значение ще покажжтъ и премиитъ, които се

предвиждат въ законопроекта, начинал от чл. 7-й до чл. 11-й. Тия премии, макаръ че сж нискожи на първъ погледъ, но както въ всѣко първо начинание, така и въ случая, ще може да поощриятъ нашитѣ градинари и овощари да обърнатъ по-сериозно внимание за култивиранието и разсаждането на добри и плодови дръвчета у насъ. Така сжщо нѣма да останатъ безъ полза и тѣй нарѣченитѣ практически курсове, които ще се държатъ два пжти въ годината при разсадницитѣ отъ управителитѣ на послѣднитѣ. И съ тии курсове ще може да се дадатъ елементарни практически и теоритически познания на заинтересуванитѣ по овощарството лица.

Вториятъ принципъ, който се провежда въ законопроекта, е, както казахъ и по-рано, гаранцията. Въ чл. 16-й и въ послѣдующитѣ членове отъ законопроекта се говори, че ако нѣкой отсѣче, счупи или искорени нѣкои овощни дръвчета, или лози, плодове и пр., то такъвъ ще бжде прѣслѣдванъ, съгласно чл. 380-й отъ общия Наказателенъ законъ, на основание единъ актъ, съставенъ отъ една особена комисия, която ще бжде прѣдсѣдателствувана отъ мѣстния общински кметъ, и на основание едно постановление, издадено вслѣдствие на този актъ, отъ надлѣжния околийски началникъ.

Като имамъ прѣдъ видъ, че когато се гласува Законътъ за горитѣ, противъ това постановление възстаняхъ мнозина отъ г-да прѣдставителитѣ, азъ бързамъ да кажжъ, че това постановление си е много на мѣстото, че то има сжщо-ствено значение за законопроекта и че безъ това постановление цѣльта, която се гони съ този законъ, нѣма да бжде постигната. Това постановление, може да се каже, е душата на самия законопроекта. Като лице, което излизамъ отъ срѣдата на едно население, гдѣто главниятъ поминѣкъ е лозарството и овощарството, като свидѣтель на нарушения, които ката день се вършатъ по овощнитѣ дървета и лозитѣ въ лозята, смѣжъ да кажжъ положително, че мнозина притежатели на овощни градини, на лози и пр. се обърнатъ за съдѣйствие къмъ общинскитѣ власти и за прѣслѣдването на нарушителитѣ; но тѣ, общинскитѣ власти, като нѣматъ законъ, съ който да наказватъ такива нарушители, то и оплакванieto отъ потърпѣлиитѣ е оставало съвсѣмъ безъ внимание. Ако можеше да се направи до сега нѣщо, и то по благоволенieto на кмета, то е да се състави актъ, че е станжло такова нарушение и се даде прѣписъ отъ него на лицето, което се е оплакало, за да търся загубитѣ си чрезъ сждебната власть. До като се извършатъ тия формалности и до като мировиятъ сѣдия назначи дѣлото, то всички слѣди отъ нарушението исчезватъ, и зарадъ това лицето не може да намѣри удовлетворение. Затова, казвамъ пакъ, азъ ще моля надлѣжната комисия, щото, при разискването и разглежданieto на законопроекта, да се гледа да се запази това начало, което е неотемлема частъ отъ законопроекта. И азъ съжъ увѣренъ, че ако това начало се запази въ Закона за горитѣ, още повече си има мѣсто въ този законопроекта, съ който се урежда една по-важна материя.

Въ законопроекта се прѣдвижда, че ако дѣйствителниятъ нарушителъ не може да се открие своевременно, то отговорността се възлага на общината. На първъ погледъ се явява малко прѣсилено да се възлага на общината отговорността за едно лице, за което тя нѣма свѣдения. Но ако нарушението стане въ района на тази община, тя е длѣжна да се погрижи за откриванieto на нарушителитѣ. Бивали сж случаи, щото общинитѣ, макаръ и да знайтъ кои сж виновницитѣ, умислено сж ги укривали. Така щото и това начало е твърдѣ цѣлесъобразно; то иде единъ видъ на помощъ на цѣльта, която се гони съ законопроекта.

Така сжщо нѣма да остане безъ полза и нововъведението въ този законопроекта, относително главяването на пждари, било за лозята, било за овощнитѣ градини. До сега това нѣщо въ разни общини се практикуваше различно: едни ги прѣдвиждахъ въ своитѣ бюджети и ги имахъ като общински чиновници; други пъкъ ги назначавахъ по прѣдложение на заинтересувани лица, като имъ се давахъ отъ общинскитѣ управления само да носятъ известни знаци. Но и въ единия и въ другия случай, като се изисква известна гаранция, известна грамотность и честность отъ тѣзи лица, и като назначението имъ ще става съ знанието на окръжния управителъ, при това още като имъ се дава известна униформа и се приравняватъ къмъ горскитѣ пждари, азъ се надѣжъ, че това ще бжде достатѣчна гаранция за запазване имотитѣ на хората.

Подиръ тѣзи мои кратки бѣлѣжки, г-да, азъ съжъ на мнѣние, настоящиятъ законопроекта да се приеме по принципъ и да се прати на надлѣжната комисия, за изучаване и докладване.

Данчо В. Пишмановъ: Г-да прѣдставители! Ползата, която ще ни донесе този законопроекта, е очевидна; така щото, да ни се обяснява отъ какво значение е и каква полза ще ни донесе, това ще бжде губение на врѣме. Азъ станяхъ не за друго, но само да направя една малка бѣлѣжка по чл. 13-й отъ законопроекта, която бѣлѣжка, моля комисията по това министерство, когато дойде врѣме да го разглежда, да ѝ вземе въ внимание. Бѣлѣжката е тази, г-да прѣдставители. Първата алинея на чл. 13-й казва: (Чете.) „Пазението на овощнитѣ и черничеви дървета, лозята и гюлицата се възлага на мѣстнитѣ общински власти“. А послѣдующата алинея казва, че ако тѣзи власти не изпълнитъ своитѣ обязанности и станжтъ причина за самоволно обирание или поврѣждане нѣкои овощни или черничевы дървета, лозята и гюлицата, окръжнитѣ управители ще налагатъ на надлѣжнитѣ общински кметове, за въ полза на държавната хазна, 10 до 200 л. глоба. Отъ което слѣдва, че ако единъ пазачъ не изпълни длѣжността си, то за това ще отговори кметътъ; съ други думи, кметътъ ще бжде глобенъ, когато менъ ми се струва, че глобата трѣбва да се наложи на онова лице, което е причинило врѣдата, а не на кмета. Независимо отъ това, като знаемъ, че нашитѣ кметове сж патоварени съ работи отъ всички отрасли по управлението, менъ ми се чини, че трѣбва да се вземе това въ внимание. Дѣйствително, може

да се налага наказание на кметовете, но само в такива случаи, когато повредата произлиза от тяхното непосредствено распореджане или немарение. Това е, което имах да кажа по този член. По начало, както г-н Вояджиев, тъй и аз съм на мнение да се приеме законопроектът по принцип.

Вълко Нейчов: Г-да! Подобно на почтения Сливенски народен представител, г-н Вояджиев, аз горещо ржкоплещя на почтения Министър на Търговията и Земледелието сегашен, автор на настоящия законопроект, едно от добрите вдъхновения на който е резултатът и тоя законопроект. Нека ми се позволи да отпразя, в такъв случай, една заслужена похвала на този министър, който в минаването си на своя пост — Министър на Търговията и Земледелието — не изпуска ни един случай да остави знак от закона, надхрани с най-искренното желание да бъдат полезни.

Г-да! Не е ли за окайване тая България, която естеството е надарила с всичко това, като земя, като вода, като въздух, да може всичко това да даде на едно население работно, пестеливо, за да може то да благоденствува, за да не чуваме тия вопли и ридания, на които много пъти сме били слушатели? Ако има клон на човешката промишленост, който да може да задоволи многото нужди на едно население с храната си, с малко да се задоволява, тоя клон непременно ще бъде и овошарството. Не само може да задоволи многото нужди на населението по отношение на храна, като го снабдява с изясна и здрава храна, но още може да бъде извор на обогатяване. Казвам нещастна е България зарад това, защото при тия толкова благоприятни условия, да имаме плодове избрани, на които свѣтътъ да завижда, ние, като отидем по чуждия свѣтъ, виждаме по тезгихитъ плодове такива, за които ни кашпѣтъ плюнкитъ, че ги нѣма у насъ. И тѣ сж земи относително по-малко надарени, отъ колкото България.

Г-да! Много ще сгрѣшатъ нѣкои, ако обвинятъ българското население въ нечувствование хубоститъ на природата, въ нечувствование нейнитъ сладости, които ти особенно излива естетически, както въ цвѣтита, така и въ плодоветъ за вкусъ. Но, г-да, една отъ причинитъ, гдѣто българското население не се отдава на тази високо благородна култура, то е, защото нищо у насъ не се почита; то е, защото, като почитаме много малко нашето, относително овошита, още по-малко почитаме чуждото. Азъ мисля, че всѣкому се е паднѣло, когато е отишълъ въ градината си, да е заплакалъ, като надъ човѣшка глава, когато види, че тамъ негдѣ се е повалило едно дръвче — нѣкой човѣкъ го е прѣкъшилъ или добитѣкъ го е прѣгризалъ. Азъ мисля, колкото за умѣтността, щото настоящиятъ законопроектъ да бъде законъ, не може да бъде споръ; само че гаранциитъ взети противъ тия разрушители, противъ тоя вандализъмъ, противъ разрушителитъ на овошнитъ дървета, тия гаранции не сж достатѣчни. Азъ бихъ отишълъ по-далечъ: въ искание на такява гаранции направо отъ кметоветъ, тѣ да бъдатъ отговорни, тѣ да бъдатъ наказвани за прѣнебрежението

на агентитъ на общината, за нечувание овошнитъ дървета; защото кметоветъ сж, които избиратъ тия органи за чувание овошкитъ и, слѣдователно, тѣ трѣбва да бъдатъ отговорни. Ако направимъ отговоренъ чувача на овошкитъ, какво има той, какво ще му вземемъ? И ако ние много плачемъ, че нѣмаме добри кметове, тъй въ селата, както и въ градоветъ — говорѣ за градоветъ, които едва сж излѣзли отъ своето състояние на села — и ако, г-да, ние искаме да имаме за напредъ относително кметове по-добри отъ колкото сегашнитъ, едно отъ срдѣствата е, да прѣввидимъ, щото тия кметове да могатъ да усѣщатъ всичката отговорностъ като управители, като крале на една община и да прѣдсѣдаватъ на населението, което ги е избрало.

Какво става съ нашитъ овошки по селата? — Става, че не само това, което се намѣрва въ нивата, ката день, ката нощъ рискува да бъде унищожено, но и овошкитъ въ градината, ако не бъде заградена съ зидъ, съ китайска стѣна, не можешъ да очувашъ. И ще кажъ още повече, че зидоветъ сж прѣскачани, за да ми изхабятъ овошкитъ въ двора.

Г-да! Едно положение ми се вижда много необходимо, положение, което е въ нашия Наказателенъ законъ и което бихъ поддържалъ да се вѣсти и въ този законопроектъ, когато ще се гласува членъ по членъ. То е, щото пощно врѣме всѣки, който види въ градината или нивата си една ржа, че бере овошкитъ и ги кърши, да тегли куршумъ. — (Оживление. — Гласове: Браво!) — Да. Имахъ и азъ щастието, като всѣки добъръ български стопанинъ, да отледнамъ овошки, за които мѣлѣхъ като за дѣца, каквито тогава нѣмахъ; но не можехъ да обержъ нищо отъ тѣхъ, защото ги берѣхъ хората, като прѣскачахъ плетищата и кършихъ стоборитъ и азъ се кургулискахъ отъ разбойници, само когато теглихъ куршумъ.

Г-да! Колко сж благи плодове, колко е драгоцѣнно на човѣка всичко това, което работи? Ще ви кажа единъ примѣръ отъ Франция, който толкова често посочваме за примѣръ на добро устройство, на добри начала и добро пазение на чуждото. Напомнямъ си, именно, и ще цитирамъ единъ примѣръ. Неотдавна — бѣше прѣди 5—6 години — единъ добъръ хазинаръ на крал на Парижъ, като ималъ овошки въ една незаградена нива, по срдѣтъ нощъ, вдъхновенъ отъ Св. Духъ или отъ неговитъ собствени интереси, отива на нивата и видѣлъ въ тъмнината, щупа се нѣщо изъ нивата, като човѣшка фигура, съ кошъ, и той теглилъ куршума веднага. И не помня коя камара — 9 или 10-та на Сенекля Окрженъ Сждъ — оправда човѣка, че е направилъ добро, като е запазилъ имота си. И прѣдсѣвете си, въ разградепа нива! Ако нѣма строгостъ противъ лопитъ човѣци, тогава не можемъ да се гарантираме противъ тѣхъ. Строгоститъ сж, които могатъ да направятъ хората да почитатъ чуждото. Когато трѣгнемъ нѣкъдѣ и видимъ надъ главитъ ни жълти крушки и ни се поще, ние не се свѣнѣмъ да си откъснемъ. Но, г-да, по свѣта не е така и колкото съмъ ималъ случай да обиколѣя, това не може да се прави. Ималъ съмъ добъръ случай въ гр. Етамъ да видѣ до

каква степен хората пазят чуждото. Въ южния градъ на Франция, Етамъ, столицата на воденичарството, отивамъ въ лѣса и дощъ ми се вода да пиж, но водата тамъ бѣше зелено-синкава, не се пиеше, а въ градината овиснѣли сливитѣ, та ме биждѣ по главата; посипана бѣше и земята и не смѣяхъ да се наведж да вземж нѣкое зърно, за да уталожж жаждата си. Видѣхъ на лѣвата страна една гърбава бабичка съ бѣла кърпа, казахъ ѝ да ми откъсне нѣколко сливи, които да ѝ платж. Не смѣж, каза, продадени сж. Не смѣяхъ и азъ да откъснж. Тя е сайбийка, но, понеже бѣхж продадени сливитѣ, не смѣше да откъсне. Не искамъ да ѝ осжждамъ за жестокосърдието ѝ, защото тя чува чуждото. Нека и ние направимъ закона по-строгъ, та съ строгоститѣ на закона, всѣки отъ насъ ще може да се радва на плодетѣ си, на пивата си, защото трѣбва да признаемъ, че единъ градъ, или едно село безъ градина е пустиня; една околностъ на града или селото безъ овощи е пустиня. Нека законополагаме за тѣзи честни и промишлени хора, които искатъ да посаждатъ овощи и да ги отгледватъ, а да наказваме безпощадно и немилостиво онѣзи, които разоряватъ и крадѣтъ овощикитѣ. Ржкоплѣщж, прочее, на настоящия законопроектъ и мислж, че всички сте на мнѣние да се испроводи на надлѣжната комисия.

Стефанъ Границки: Г-да прѣдставители! Не щѣхъ да вземж думата, ако минутно не се прѣнесохъ въ нѣкои близки села на Кюстендилъ, защото извѣстно ви е, г-да, че азъ съмъ отъ Кюстендилъ. На това хубаво врѣме, ако отидете въ нѣкое село, какво ще видите? — Ще видите, че всичкитѣ добитѣк и повечето отъ дѣцата сж по лозята и градинитѣ. Какво правятъ тамъ? — Опропастиватъ дръвчетата, които сж посадени тази пролѣтъ или отъ лани, защото, ако отиджтъ другидѣ, знажтъ, че нашата е много слаба. Това ме накара да вземж думата и да искамъ мнѣнието си по този законопроектъ. По принципъ, азъ приемамъ този законопроектъ, по понеже знаж, че много лжти сж внасяни добри законопроекти въ Народното Сѣбрание и послѣ сж оставали въ комисиитѣ, молж надлѣжния министръ да се погрижи, што този законъ още въ настоящата сесия да бжде приетъ и да стане законъ. Чрѣзъ този законъ, г-да прѣдставители, ще се подобри земледѣлието, защото, ако се запрѣти на селянитѣ да пасжтъ мършавия добитѣк по чужди лози и градини, разбира се, ще бжджтъ принудени да сѣжжтъ такива трѣви, сѣмена за които се даватъ сега отъ постояннитѣ комисиѣ, като дебелина, напр. Сега не сѣжжтъ. А така сжщо, чрѣзъ този законъ ще се подобри до нѣкдѣ нашата раса на домашни добитѣк. Какъвъ добитѣкъ ще имаме, когато не го хранимъ, а го пасемъ по хорскитѣ кърпица? Затова, азъ отдавамъ голѣма важностъ на този законопроектъ. Но имамъ още едно нѣщо да кажж, не толкова строго, както г-нъ Вѣлко Нейчовъ каза, да има право човѣкъ ношно врѣме да стрѣля, но да се запрѣти ношно врѣме да се не пасжтъ добитѣци по овощнитѣ градини. Сѣбержжтъ се младежи и отиватъ отъ градина на градина, крижжтъ се и полагжтъ какво ще имъ прави?

За насърчение да се даватъ премии 10 %, ми се струва, е много малко. Затова, за да накараме населението да се труди, трѣбва правителството да бжде по-щедро; така што, премиятъ да се увеличжтъ. Защото у насъ овошарството не само, че не е напрѣднжло, но е останало назадъ още въ турско врѣме. Като приемамъ по принципъ този законопроектъ, молж г-на министра да се погрижи, што още въ тази сесия да се прокара.

Добри П. Вояджиевъ: Г-да прѣдставители! Въ рѣчта си испуснахъ едно обстоятелство, именно да кажж нѣколко думи върху сжществующия у нашитѣ селяни обичай, што въ началото на мѣсець Септемврий, слѣдъ обиранието на царевичата и лозята по селата, да пущатъ добитѣка си на паша безъ пазачъ до падане на снѣгъ. Обичай извѣстенъ подъ названиее салмалжж. Тоя обичай може да е ималъ значение въ старо врѣме, когато е имало много непроходими гори, но въ настоящее врѣме, когато всѣки имотъ е пакѣрилъ своя собственостъ, било държава, община или частно лице, когато всѣки гледа на своя имотъ като на очитѣ си, тоя обичай трѣбва да се прѣмахне. Слѣдователно, не би било злѣ да обрнж вниманието на комисията, да спомене поне въ видъ на забѣлжжа, што до сега сжществующиятъ обичай салмалжж да се запрѣти за напрѣдъ, като нѣщо съвършенно врѣдно.

Министръ Константинъ Величковъ: Съвѣмъ излишно би било, г-да прѣдставители, отъ моя страна да говорж за единъ законопроектъ, който едногласно се приема отъ Сѣбранието. И азъ станжж не да го защищавамъ, а да искамъ въ двѣ думи своята благодарностъ за съчувствието, което Народното Сѣбрание искава къмъ всички мѣропрития, които иматъ за цѣль повдиганieto на народното благосъстояние. (Ржкоплѣскания.)

Прѣдсѣдателствующий Христо Ивановъ: Ще се гласува. Молж ония отъ г-да прѣдставителитѣ, които приематъ по принципъ законопроекта за повдигане на овошарството, да си вдигжтъ ржката. (Болшинство.) Приема се. (Гласове: Да се прати въ комисията!) Молж ония отъ г-да прѣдставителитѣ, които сж съгласни да се испрати тоя законопроектъ въ комисията, да си вдигжтъ ржката. (Болшинство.) Ще се испрати въ надлѣжната комисия.

Слѣдъ това имаме на дневния редъ: утвърждение на телеграфния договоръ и пощенска конвенция между Вѣлгария и Ромжнии. (Гласове: Не сж раздадени! Дайте да ги видимъ!)

Министръ Михаилъ Ив. Маджаровъ: До сега никога такива конвенции не сж раздавани. Азъ дадохъ заповѣдъ да се напечати, но не знаж да ли е раздадена. (Гласове: Не е раздадена!) Недѣйте бърза, г-да; ако почитаемото Народно Сѣбрание желае да има на ржка договора и конвенцията, може да се отложи утвърждаването имъ за идущето засѣданне. (Гласове: Да се отложи за идущето засѣданне!)

Прѣдсѣдательствующий: Въ такъвъ случай утвърждението на телеграфния договоръ и пощенската конвенция остава за слѣдующето засѣданіе, въ Петъкъ.

Дневниятъ редъ е исчерпанъ.

Желае ли нѣкой отъ г-да прѣдставители да прѣдложи нѣщо за дневния редъ на идущето засѣданіе?

Христо П. Славейковъ: Да се тури на дневния редъ прѣдложението на г-на Сжслова!

Прѣдсѣдательствующий: (Звъни.) Засѣданіето се вдига.

(Затворено въ 4 часътъ и 50 минути.)

Прѣдсѣдатель: Д-ръ Георги Янколовъ.

Подпрѣдсѣдатели: { Христо Ивановъ.
Петко В. Горбановъ.
Георги Губидѣльниковъ.

Секретари: { Петръ Папанчевъ.
Жеко Ив. Жековъ.
Петръ К. Бобчевски.
Лука Братановъ.
Никола Ив. Козаровъ.

Секретари: { Иванъ М. Лиловъ.
Иванъ Пецовъ.
Стефанъ Ивановъ.
Георги Н. Юруковъ.
Василъ Ив. Димчевъ.

Секретари: { Боби Лафчиевъ.
Христо Теодоровъ.
Георги Ив. Михайловъ.
Янколъ Донковъ.
Данчо В. Пишмановъ.

Началникъ на Стенографическото Бюро: Хр. П. Константиновъ.